

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 21.

V LJUBLJANI, 25. NOVEMBRA 1934,

KNJIGA 16.

Bruno Zwiener: STARCA NA KLOPICI

PRIRODA IN ČLOVEK

I VO LAPAJNE

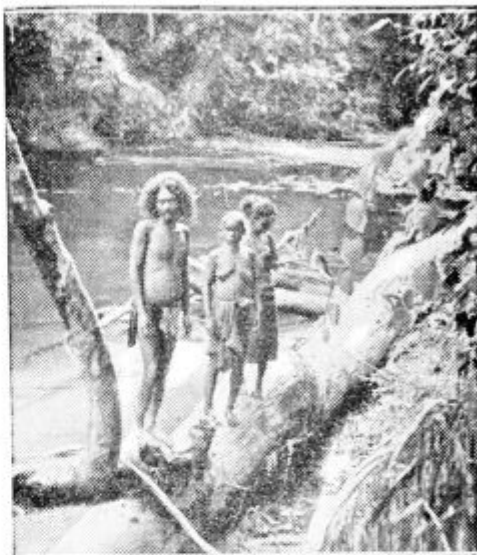
V svojem literarnem evangeliju, izvrstnem primerku potopisa »Popotovanje iz Litije do Čateža« je nesmrtni izoblikovalec naše lepe besede, Fran Levstik, zajel in prikazal le majhen del slovenskih krajev in ljudi. In vendar mu je pomenek z ljudmi, ki so navezali svoje domove in življenjski obstanek na košček sveta na robu mehko vzvalovane Dolenjske, nudil dovolj gradiva, da iz njegovega klasičnega potopisa izluščimo zgovorno potrdilo vsej osnovi antropogeografske vede: Tesna in nerazdružljiva je vez človeka z zemljo,

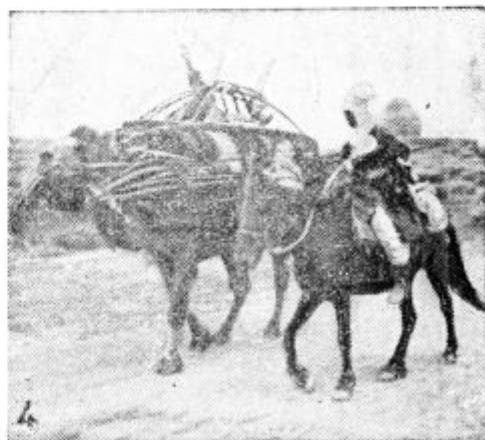
Na pokrajine skrajnega severa je legla dolgotrajna zima. ESKIMI so pohiteli z gradnjo ledenih koč, iz katerih se bodo konec maja spet preselili pod šatore iz jelenjih kož.

ki ji s plugom in lopato, civilizacijo in tehniko spreminja vnanje lice, a še tesnejši, vekomaj neutajljiv je pečat, ki ga na kateremkoli koščku sveta vtisne priroda značaju človeka. Na vsej poti življenja, od zibeli do groba so rodovi plemen in narodov vseh delov sveta obdržali tipična svojstva svoje ožje domovine, ki jih še bolj delavna civilizacija ni mogla izbrisati ali izravnati.

Ze od nekdaj se človek rad ponaša kot gospodar zemlje. Posebno velja to za gosto poseljeni zmerni pas severne poloble, kjer je že vsaka pokrajina podložna človeški delavnosti. Iztrebljeni pa znova zasajeni gozdovi, pašniki, travni-

Nad večno zelenimi tropskimi pokrajinami južne poloble pa se zmerom bolj dviga sonce. Malajsko plemo SAKAI bo kakor ostali raznovrstni rodovi Avstralije in Polinezije ter osrednje Afrike, uživalo v brezdelju, s primitivnim lovom in nabiranjem sadežev vse blagodati južnega sonca.

Večni popotniki v stepah Turkestana in južne srednje Sibirije, KIRGIZI, so kakor ostali pastirski narodi na prostranem obrobju Iranske planote prisiljeni od prirode, da vedno znova iščejo hrane svojim čredam. Izvrstni jezdeci, prepojeni z verskim fanatizmom in praznovrjem.

ki, polja, ceste in železnice, naselja od ponižnih vasic do ponosnih, prostranih velemest, zajeti studenci in regulirane reke, silen razmah industrije in obrti, vsa človeška podjetnost na površju in v notranjosti zemlje je preočit dokaz, kako zelo si je vsetod človek podjarmil zemljo.

Vsa Holandija je en sam vrt njenih prebivalcev, ves Egipt je blagoslovljena dolina Nila, ki pa nikakor ne bi bila koristna človeštvu, če bi jo marljivi kmetje ne znali o pravem času in pravilno obdelati. Okoličanom Cerkniškega jezera in revnim prebivalcem kraških polj Hercegovine in notranje Dalmacije bi bil boj za obstanek še težji, če ne bi pohiteli z obdelavanjem, pospravljanjem pridelkov in sena izven dobe poplav.

Gostoljubni LAPONCI so kljub skoposti narode, prav tako kakor Samojedi, Sojoti, Burjati, Tunguzi, Ostjaki in drugi sibirski rodovi zelo dobrodušni, odporni ljudje, ki pa v svoji samozavesti le preradi podležejo slabim razvadam civilizacije.

Kjer ni zemeljska površina kljub zadostni poseljenosti postala kulturna pokrajina, razlagamo to navadno s pre malo pazljivostjo človeštva. Ali ves naš ponos izgine, če se prepričamo, v kako obilni meri je človek, kljub vsemu napredku, še vedno vezan na zemljo. Da je gorjanec drugače raščen ko prebivalec ravnin in step, da so življenjski pogoji Arabca in Beduina v puščavi vse drugačni ko oni pritlikavih plemen v pragozdu, da ima vsak košček zemlje raznolike posebnosti v prehrani in načinu bivanja, da se najvišja kultura ne da doseči drugače ko s popolno izrabo tal in prilagoditvijo krajevnim razmeram, da je število in rast prebivalstva,

njega materialna dobrina in duševna kultura odvisna od prostora na zemlji — vse to je dokaz tesne povezanosti človeka z zemljo, ki se je z vso ustvarjalno silo ne more iznebiti.

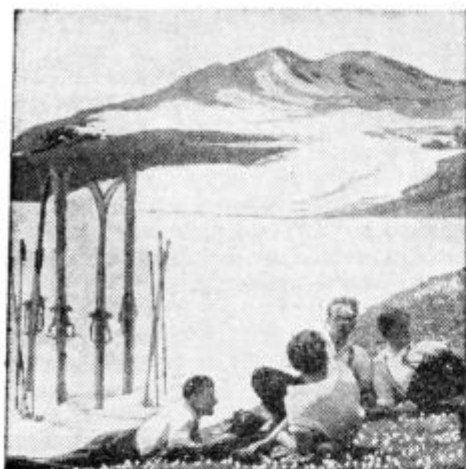
Vse v vsem: Priroda in človek se že od nekdaj borita za gospodstvo na našem planetu in kramljajoč o tej tihi borbi si oglejmo najprej one posebnosti, ki so v značaju prebivalcev preodkrit odraz zemlje, na kateri prebivajo.

Vplivi narode na človeka so lahko trojni. Neposredne vplive je laže ugotoviti. Ti so potresi, izbruhi ognjenikov, požari, plazovi, hudourniki in poplave, proti katerim je človek prav tako brez moči kakor ostali organski svet. Pred prodiranjem lednikov in popolnim izsušenjem step pomaga človeku samo umik.

Drugi vpliv je biološki. Pod vplivom vnanjega sveta se preobraža tudi človeški organizem in prilagodi okolici. Fiziološka raziskavanja v visokih gorah in tropskih pokrajinah, gradivo o vplivu vremenskih in klimatskih spre-

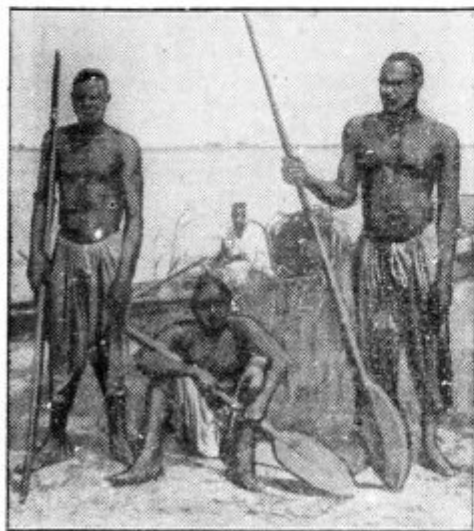

Tip roparskega, narode večji del odtujenega plemena so KURDI. Naseljeni na zemlji, kjer se stikajo domovanja muslimanov, armenskih kristjanov in palestinskih židov, na svojih malih konjičkih kaj radi pohajajo na rop, oprezajoč za samotnimi karavanami.

V težko dostopnih gorskih pokrajinah je priroda sama vlila prebivalcem svobodoljubje in junaški odpor v srce. V naprednejših državah, kjer sta svoboda in mir zagotovljena, izvablja priroda v snežna naročja platinin nov rod SMUČARJEV, ki se okrepljeni na duhu in telesu vračajo v doline.

memb ter studije o delovanju prehrane na človeka pričajo o tem. Vitka in dolgonoga, v begu strenirana stepska plemena, z ostro začrtanimi potezami obraza,

Senegalci in ČRNCI PORECJA NIGRA so krepkejši ko njihovi rojaki v džunglah in pragozdovih notranje Afrike. Prepeljani v sužnost na ameriške plantaže so postali potomci dobri in ceneni delavci, ohranili pa so v notranjosti svoje duše vse lastnosti divjih prednikov.

izvrstnim vidom in sluhom so v velikem nasprotstvu z okornim, zavaljanim trupom prebivalcev gozdnatih pokrajin vroče Afrike. Potuhnjeno telo z nagnjeno glavo in ploskim čelom na kratkem, debelem vratu je prilagojeno tako, da se plemena laže prebijejo skozi vejevje pragozdov. Nasprotno so prebivalci gora širokega oprsja in razmeroma dolgih nog, da se laže vzpenjajo v razredčenem zraku v planine.

Tretji vpliv je intelektualen. Znano je, da imajo prirodni narodi že gotovo stopnjo kulture, čim so se prilagodili svoji okolici. Vendar potrebujejo za ta malenkostni napredek mnogo dalj

INDIJANCIEM v notranjem delu ju Amaconke, na ribolovu z lokom in puščico je pač neznano, kako je njihove rojake, marljivo poljedelce na visoki kulturni stopnji, na zapadnem robu ameriške celine skoraj že zatrl pohlep civilizacije po zemlji in nje bogastvu.

časa ko naprednejši narodi, ki so v modernih državah preobrazili in, seveda tudi ne povsod v enaki meri, izdatno dvignili produkcijo svoje zemlje. V marsičem so se slednji osvobodili prirodnih klešč, ali kljub vsem mednarodno povezanim preizkušnjam novodobnih iznajdb, se dandanes vedno bolj zapletajo v odvisnost prirodnih temeljev. S prostim razpolaganjem lastnih prirodnih sil, z uvozom nadprodukcij iz manj poseljenih ozemelj itd. skuša človek moderne dobe premagati tesne sponse v okviru preobljudenih državnih meja. Dasi so vezi med civiliziranimi narodi in zemljo mnogo elastičnejše ko nekdanj, vendar je človek še vedno v vsem svojem ustvarjanju

znotraj državnih mej in v stremljenju izven teh živ odraz, dete prirode, na kateri prebiva.

Zadostuje, da samo površno premotrimo razne narode in njihove najznačilnejše posebnosti in že opazimo razliko, ki jih deli in katero civilizacija ni mogla premostiti in izravnati. Celo jezik, ta odločujoči činitelj stvarjanja nacij ni mogel zabrisati razlike med ljudmi, kjer so bili zakoni naravnega spajanja močnejši. Po zakonih narave se mnogo prej lahko združijo v eno državo ljudje raznih jezikov, če so jim mišljenje in način življenja enaka, prej ko oni, ki so sorodni po jeziku, a nasprotnih mišljenj. Germansko-romansko nasprotje ni moglo preprečiti Švicarjem združitve v državo. Iste klimatične posebnosti in enak teren ostro začrtane prirode so tu izgladile jezikovne in rasne razlike ter spojile po mišljenju in načinu življenja enake prebivalce v nacijo.

V tropičnih krajih, kjer je narava obdarila ljudi z obilnim blagostanjem, kjer sili ljudi v boj za obstanek le najnujnejša potreba, nikoli ni nastal tip marljivega človeka. Soparno vlažna klima vzame ljudem vsako voljo do dela. Lenoba, brezbržnost in vedno spremenljivi počutki so glavna značilnost plemen ob ravniku.

Ne meneč se za jutrišnji dan preživi afriški črnci vse svoje življenje. Je dete trenutka, ki se naje in nasiti želodec, da se komaj premika. Niti na misel mu ne pride, da bi kaj prihranil za drugi dan. Seveda je tak tip človeka povsem pomanjkljiv. V njem kakor pri živalih prevladujejo instinkti. Iz skrajnosti v skrajnost pada, zdaj se veseli, zdaj besni — njegova sebičnost ne pozna meje. Vse svoje življenje ostane ko otrok, zato je umljivo, da so narodi ob ravniku na zelo nizki stopnji kulture.

Dedščina narave je spremila afriške črnce tudi na plantaže Sev. Amerike. Stoletja minevajo, zamorske generacije odraščajo sredi najvišje civilizacije. Črnci pa je tu ostal isti ko njegov praded v džungli. Dobrine človečanske vzgoje so se ga prijele le na zunaj, v svoji duši je obdržal vse obeležje svoje rase. V danem trenutku izbruhne na dan njegov značaj in razum ne more obvladati nizkotnega pohlepa. Odtod večno sovražstvo in nasprotje med črnci in belci, katerega žalostno poglavje tvori nad 3000 primerov ljudske sodbe, linčanja zamorskih kršilcev civiliziranega reda v **Ameriki**.

Evropskim osvajalcem so ostanki plemen nekdanjega mogočnega kalifata na severnem robu Afrike še v polpretekli dobi nudili silovit odpor. Na umiku v bedno življenje je ostala ARABCEM kamela kakor reven zapuščen plug sredi divje puščave. Ni čuda, da se bojevitim krdelom pogosto zbudi grabežljiv instinkt.

Kakor v bujnem rastlinstvu Osrednje Afrike, prav tako je seveda naravno, da tudi prebivalci zaledenelega severa niso dosegli višje kulture. Vse svoje življenje prežive Eskimi v borbi s kruto naravo. Duh tu otopi in nima ne prilik ne časa, da bi se razvil. Pa je vendar med Eskimi in tropskimi narodi ogromna razlika. Narodne razmere silijo Eskime, da žive v zajednici, ker bi drugače poginili od gladi. Zato je ta severnjak pomirljiv, vedno pripravljen pomagati svojemu bližnjemu, ker je tudi sam ob neprilikah vezan na pomoč drugih. Narava je tu na severu naučila človeka gostoljubja, dobrohotnosti in izredne poštenosti.

V krajih umerjene klime, v zmernem pasu, ni narava v ničemer preobilna, pa tudi ne preskopa. S pridnim delom in stremljenjem po napredku more človek tu dobro izkoristiti zemljo. Narava tu ni tako kruta, da bi se moral človek neprestano boriti za obstanek ko na skrajnem severu. Z malo truda uživa tu človek sadove svojega dela, zato je naravno, da se je v zmernem pasu zemlje naselila večina človeštva in da so se prav tu razvile najnaprednejše države sveta.

Prebivalci ravnin, otokov in primorja, planin, step in puščav se prav tako razlikujejo med seboj. Alpinski narodi so bili vedno budni na straži, njihov duh je postal neustrašen, priseben, telo jako in odporno. Obdani od ravnin, kjer zaradi pospešenih prometnih zvez laže prodira civilizacija z vsemi svojimi novotarijami, ostanejo gorjanci vezani na svoje stare običaje. Vsi veliki osvajalci v zgodovini so imeli strašne neprilike,

preden so zavladali planincem. Boji Napoleona s Tirolci, Turkov s Črnogorci, Rusov s Čerkezi v Kavkazu, ponos Andore, Afganistana, Nepala in Abesinije na svobodo in samostojnost, so zadostni primeri.

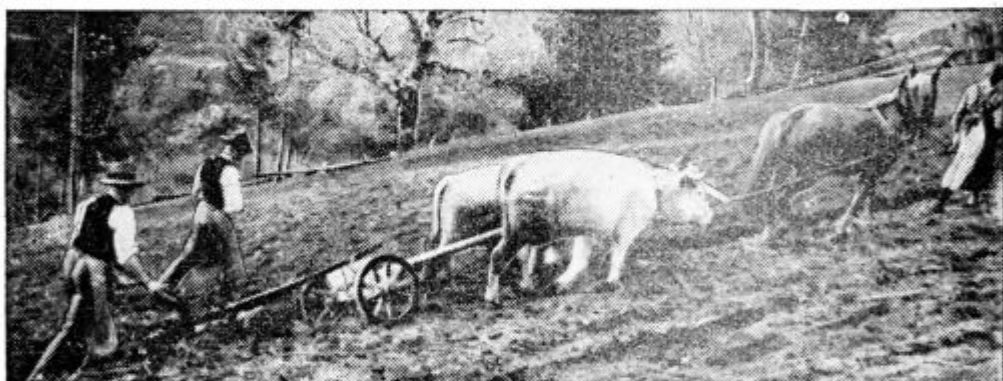
Narodi v ravninah, izpostavljenih prirodnih tleh, so manj odporni, naklonjeni vnanjim vplivom. Posebnega značaja so otočani in primorci, v večni borbi z neprijetnostmi morja, v neprestanem dotiku s tujci. Njihovo duševno obzorje je široko, kakor je prostorna gladina morja. Kupčije in vezi s tujci so pomorca naučile opreznosti. Teško ga je prevariti ali mu vsiliti svoje mnenje. Živahnega značaja, zgovorni in širokogrudni so primorski narodi, nacionalno visoko zavedni, največ prispevali k utrditvi evropskega duha. S širokogrudnimi nazori so odstranili vse razlike, katerih so se celinski narodi uporno držali. Primorci so

vedno širili v notranjost in v svet luč novih idej.

Pustinjskim narodom je siromaštvo prirode, ki ne nudi človeku obstanka na gotovem kraju, vcepilo tip nomadov, pohlepnih ljudi, ki zaradi bede pokrajine ne znajo ceniti tuje imetje. Roparski pohodi zato tu niso redki.

Priroda je tedaj razporedila ljudi nele na zunaj, temveč tudi po značaju. Zato je naravno, da so bili vsi dosedanji poskusi, izravnati te razlike, zaman. Z mešanjem ras smo dosegli prav malo, mulati in drugi mešanci nam to izpričujejo. Priroda stavi tudi tu svoje zapreke. Razne ideje verskega, nacionalnega ali socialnega značaja pač lahko narode zblizujejo, ne morejo jih pa izravnati.

V koliki meri se je posrečilo človeku nadvladati prirodo in kako se je prilagodil njeni raznoliki površinski izgradnji bo pojasnila čitatelju ena prihodnjih razprav.

V vseh pasovih naše premičnice, kjer sta priroda in podnebje pripomogla človeštvu do visoke stopnje napredka, pa so vsepovsod ZAREZANE BRAZDE PLODNE ZEMLJE temelj vsej znanosti, umetnosti in tehniki, začetek in konec vsega našega življenja na zemlji.

ALUMINIJASTA ZRCALA

Doslej so služila za vsakdanjo rabo samo zrcala, pri katerih je služil za odbijajočo ploskev živosrebrni amalgam. Ta zrcala pa imajo nedostatek, da ne odbijajo enako močno vseh svetlobnih žarkov. Aluminiijasta zrcala, ki so jih začeli izdelovati v najnovejšem času, jih v tem pogledu visoko nadkričujejo, ker ne odbijajo samo 94 odstotkov žarkov svetlobnega spektra, marveč reflektirajo tudi še kratkovalovne vijoličaste in ultravijoličaste žarke. V aparatih, ki služijo fototehniki in astronomiji se aluminiijasta zrcala zdaj že splošno uporabljajo. Zrcala se izdelujejo na ta način, da polagajo brušene steklene plošče v brez-zračni prostor, v katerem se nekoliko nad tališčem segreva primerna aluminijeva

zlitina. V nekaj minutah se na steklu vsedejo atomi aluminiija v prav tanki toda homogeni in žilavi mreni, ki je že sama po sebi tako gladka, da je ni treba naknadno polirati. Izdelovanje aluminiijastih zrcal je le za malenkost dražje od fabrikacije zrcal s srebrno podlago.

TOALETA DEVICE ORLEANSKE

Iz pisma, ki ga je 1429. naslovil vojvoda Orleanski na svoje vazale in v katerem jih poziva na poravnavo nekih obveznosti, se lahko razvidijo tudi vse vsote, ki jih je moral vojvoda plačati za obleko device Orleanske v kratki dobi njene slave. Obleka, plašč, čevlji in vse drobnarije, ki jih je Jeana d'Arc potrebovala za svoje toaleto, vse skupaj je stalo 13 tolarjev starega denarja.

LISTJE JE ODPADLO

Kemija umiranja jesenske prirode

Ze sredi oktobra zazvenijo prvi akordi z napetostjo pričakovane jesenske barvne simfonije in kmalu potem prične listje odpadati.

Opadanje listja je mnogostranski biološki problem, ki ni s samo jesenjo niti od daleč izčrpan. Vsak list in vsaka iglica opravi namreč isti razvoj: rase, dela (ustvarja gradilne snovi, encime in hormone, diha in oddaja vodno paro), se stara in ga odvrže. Ga »odvrže«
ustreza bolje dejstvom nego označba »odpade«. Sivar namreč ni preprosto ta, da bi po mrazu usmrčene liste jesenski vetri spravili k padcu, temveč drevo samo odmeče aktivno starajoče se liste. Gre za nekakšno amputacijo na samem sebi. Ob vznožju peclja se že dolgo pred odpadom listja pripravi ločilna plast. V danem trenutku — morda po hormoni, ki so v listu samem — se stanice dveh sosednjih staničnih leg te plasti s povišanjem notranjega pritiska druga ob drugi zaokrožijo; s tem zgube zvezo, ne da bi se pretrgale, in list odpade. davno preden je mrtev! Pri brestih so n. pr. v tem trenutku še vsi listi zeleni. Vodi, skozi katere se pritaka tok surove hrane in odtaka hranilni tok lista, se pri tem pretržejo. Za ločilno plastjo se stvori zaščitna plutovinasta kožica, ki zapre rano in se priključuje plutovinski plasti veje, tako da je pozimi vse drevo zavito v plutovinski plašč, ki zadržuje izpuhtevanje. S temnimi in včasih lepo razporejenimi točkami vodov (>listnih sledov<) okrašene brazgotine so značilen okras vej, po katerem poznavalec z lahkoto razlikuje razne vrste lesa: to je zabaven posel za jesenska in zimska potovanja.

Trajanje in nastop poedinih razdobij v življenju drevesa, rast listov, njih odpad, dobo počitka in brstenje določata dva momenta: notranja (>avtonomna<) podedovana nagnjenja, ki so različna po vrstah in včasih celo po vejah, ter zunanji (>inducirani<), vplivi.

K spornemu vprašanju, da-li gre za avtonomno ali inducirano periodičnost, govori za prvo zlasti neredni odpad listov v tropih. Celó v enako-

merno toplem in vlažnem podnebju tropov je le malo dreves, ki bi res enakomerno poganjala tako, da bi za vsak nov list odpadel po en star. Večina jih kaže neredno periodičnost. Da, nerednost gre celo daleč, da so celo nekatere veje istega drevesa čisto gole, druge polne dozorelih listov, tretje pa poganjajo. Tropsko drevo dela tako rekoč, kar hoče.

Na to prirojeno periodičnost pa učinkujejo tudi zunanji vplivi. To se kaže jasno v označbah poedinih vrst

Listje odpada...

listnega odpada, ki so jih doslej raziskali: poletni odpad, odpad temnih listov, odpad zaradi vročine, mraza, vlage, suše itd.

Najjasneje se javlja to, kjer ima podnebje neko neugodno letno dobo: doba počitka je tedaj istovetna z njo. Tako nastaja tip spremenljivih rastlin (tropolitov), ki so bodisi zelene poleti in gole pozimi, bodisi zelene v deževni dobi in gole v dobi suše. Če bi pri nas drevo, ki je poleti zeleno, hotelo slediti drugačni periodičnosti, bi ga naša zima neusmiljeno pokončala. Po drugi strani pa postane lahko takšno drevo v tropih vedno zeleno (zimzeleno). Znamenit primer so za to breskve, ki so jih presadili na otok Reunion in ki so vsako leto izgubljale manj listov, dokler niso postale po dvajsetih letih zimzelene. Jesenski odpad listov naših poletno zelenih vrst je torej koristna prilagoditev zimi.

Prednosti, ki jih imajo te vrste iz golega stanja pozimi, so mnogovrstne. Pred vsem jih to varuje izpuhtevanja in to ni brez pomena, saj je srkanje vode iz mrzlih zimskih tal otežkočeno. Naše zimzelene rastline so pred to nevarnostjo zaščitene z listi in iglami z debelo vrhno kožo, a tudi njih listi v resnici niso večno zeleni.

Odpadli listi

Izguba, ki jo utrpí rastlina zaradi odpada listov, se zmanjša s tem, da odromajo dragocene snovi iz lista pravočasno v rastlino. Primerjava svežih in uvelih listov nam pokaže, da imajo zadnji neprimerno manj škroba, fosforja, dušika, apna, železa in klora. Listno zelenilo se razcepi: sestoji iz zelenega dela, klorofila, in rumenega, ksantofila in karotina. Zadnja dva sta manj dragoceni sestavni del, sestojita namreč samo iz ogljika, vodika in kisika, dočim obsega klorofil še važni prvini dušik in magnezij. Zeleni del odpotuje v rastlino, rumeni ostane. Jesenska porumenitev temelji torej na rešitvi dragocenega dela listnega ze-

lenila. Willstätter in Stoll sta pokazala, da je v poletnem listu trikrat več zelenila nego rumenila, v jesenskem pa komaj desetino ali dvajsetino toliko.

Nadaljnja prednost: drevo brez listja je zavarovano zoper nevarnost snežnega pritiska. A odpadli listi dajejo tudi zemlji premnogo rudninskih hranilnih snovi (ogljika, fosforja, dušika, žvepla, kalcija, kalija, natrija, magnezija, klora, kremenčeve kisline). Kar je rastlina iz zemlje nabrala v listju, to zemlji torej povrača. Ne smemo pozabiti tudi na to, da olajšuje golota svetlobi dostop do drevesa in s tem novo poganjanje pomladi, posebno v notranjosti krošnje.

Vprašanje je sedaj, kaj je neposredni vzrok, da listje odpada oziroma da se »postarac«?

Molisch trdi, da škoduje listju pred vsem napredujoča »mineralizacija«. Listi dihajajo, oddajajo vse življenje vode, mineralne soli pa ostajajo in se kopičijo, v kolikor jih rastlina ne predela, bolj in bolj. Ni čudno, da dobimo potem v odpadajočem listju polno kremenčeve kisline, ogljikovo kislega in oksalno kislega apna. Če bi postal list še starejši, ki se spremenil tako rekoč v rudnino in bi bil za svoje naloge nesposoben. K odpadanju pa pripomore tudi zmanjšanje dihanja in asimilacije zaradi znižane temperature in slabših svetlobnih prilik v jeseni.

Najboljši pojav, ki spremlja odpad listja, je barvna labodja pesem umirajočih listov. Ta je posledica presnovnih dogajanj. Vzroke porumenitve smo odkrili že zgodaj; rdečo barvo povzročata barvilo, ki je stopljeno v staničnem soku in se imenuje antocian; oranžna barva nastaja s pomešanjem rdeče in rumene nianse. Sladkorno bogastvo rdeče barvanih listov je v zvezi z dejstvom, da mrzle noči zadržujejo odromanje sladkorja, ki se ne prestando tvori z asimilacijo in drugače ponoči odhaja iz listov. Najlepšo pordečitev vidimo torej tedaj, če sledijo jeseni sončnim dnevom mrzle noči. Zato je jesenska barvna simfonija najlepša v goratih predelih, ki podnevi nimajo v dolinah običajne megle in ki so jim noči same po sebi mrzle.

C. S.

RUSKI RASTLINARSKI ČARODEJ

JANKO KAO

Dva jubileja Ivana Vladimiroviča Mičurina — V šestdesetih letih dela je vzgojil 312 novih sadnih vrst

Te dni je proslavila vsa Rusija osemdeseti rojstni dan in šestdesetletnico dela največjega ruskega sadjarja Ivana Vladimiroviča Mičurina, ki je posvetil vse svoje življenje prizadevanju, kako bi uvedel južne sadne sorte in celo vinsko trto v severne dežele, bodisi s prilagoditvijo že obstoječih sort, bodisi z vzgojitvijo novih sadnih in trtnih sort. Mičurinovo ime ni znano le po vsej Rusiji, temveč je prodrlo o njem glas že po vsem svetu. Uspehi njegovih poizkusov, ki jih je začel v mestu Kozlovu, katero so preimenovali po njem v Mičurinsk, zaslužijo vso pozornost.

I. V. Mičurin se je rodil 1854. leta v rjazanski guberniji. Veselje do narave mu je bilo že prirojeno. Ze v mladosti se je mnogo zanimal in pečal z sadjarstvom in zelenjadarstvom. Poleg svoje službe — bil je državni uradnik — se mu je žele, ko je bil star že 34 let, pričel urediti njegov davni sen. Vzel je v najem 6 ha zemlje in jo preuredil v drevnico. V letih 1892/93 se je podal na pot in je prehodil vso srednjo Rusijo. Pri tem je opazil, da ni v teh krajih nobenega pravega sadjarstva. »Od te dobe« — piše Mičurin — »sem si nadel nalogo, na kakršenkoli način odpraviti ta nedostatek v krajih, ki so mi tako pri srcu.«

Od kraja je doživel Mičurin mnogo razočaranja, ko je uvajal zlahkne sorte iz mnogo toplejših krajev zapadne in južne Rusije. Huda zima mu je namreč vsako leto pobrala skoraj ves njegov celoletni trud. Spoznal je, da na tako preprost način pač ne bo izboljšal ruskega sadjarstva. Krenil je zato na druga pota. Začel je vzgajati popolnoma nove sorte. Po obširnih, dolga desetletja trajajočih poizkusih se je prepričal, da je na pravi poti. Z vztrajnim delom je popolnoma dosegel svoj namen, da je združil v novih sortah južno okusnost z zanesljivo odpornostjo za mrzlo, severno podnebje.

Na svojem posestvu v Kozlovu je živel Mičurin dolga leta nepoznan. Ko pa se je pričelo njegovo ime vedno pogosteje imenovati v Rusiji, so ga brž iztaknili podjetni Američani, ki so mu ponujali vse močnejše ugodnosti, če se preseli čez morje. Toda Mičurin je zvest svoji domovini zavrnil vse ponudbe. Z velikimi težavami je prevlekel svoje poizkuse skozi prva najburnejša leta rdeče revolucije. Ko so se razmere v državi uredile, je pričela nova vlada posvečati vso pozornost Mičurinovega dela. V zvezi z njegovimi poizkusi je ustanovila v letu 1931. Vsevezni znanstveno-poizkusni zavod za sadjarske in jagodične kulture. Malo zeleno zatišje tam za Kozlovom je zraslo v največji znanstveni zavod vsega sveta s poizkusnim vrtom v ob-

Ivan Vladimirovič MIČURIN

segu 400 ha. V šestdesetih letih vztrajnega dela je vzgojil Mičurin 312 novih sadnih sort in še danes neumorno nadaljuje svoje delo. Naj naštejemo samo nekatere jabolčne sorte, ki jih je on vzgojil: poldrugofuntna antonovka, beleafleur kitajka, rdeči beleafleur, Mičurinova brezsemenka, bondorfska kitajka, janežev kalvil, peping kitajka, peping zafran, slovanka in druge.

Izsledki Mičurinovega poizkusništva se širijo po vsej Rusiji. Sadne vrtove, zasajene z prilagojenimi Mičurinovimi sortami najdemo že povsod na severu Rusije, kjer ni bilo prej prav nobenega sadjarstva, na primer v Vologdi, Krasnojarsku, okoli Magnitogorska, Čeljabinska, Stalinska in Hibinogorska. Celo v sosedstvu Arktide, v ostrem podnebnju severne Rusije, kakršno vlada v vzhodnosibirskih pokrajinah, se gojijo danes Mičurinove sadne sorte, in sicer več kakor 120 jabolčnih, 14 hruškavih, 8 višnjevih in 7 češpljevih sort poleg raznega jagodičja.

V Krasnojarsku so ustanovili poizkusno sadjarsko postajo kot podružnico Mičurinovega zavoda. Ta postaja deluje po Mičurinovem načinu in je dosegla naravnost sijajne uspehe. Ponos krasnojarskega zavoda je arktični sadni vrt. V izredno ostri zimi l. 1929/30, ko je večina sadnih dreves

pozebla pri 56 stopinjah mraza, je ostal ta arktični sadovnjak povsem nepoškodovan. Sedaj so že vzgajali nove sorte pečkatega in koščičastega sadnega drevja. To so komaj 30 do 40 cm visoka drevesca, ki so pozimi vsa pokrita s snegom. Vzgojili so jih s križanjem evropskih in južnoruskih sadnih sort. Sibirci trdijo, da je vprašanje sadjarstva za subarktične predete Sibirije po Mičurinu povoljno rešeno. Treba je le širiti sajenje njegovih sort v teh deželah in nadaljevati delo po Mičurinovih smernicah.

I. V. Mičurin si je nadel nalogo:

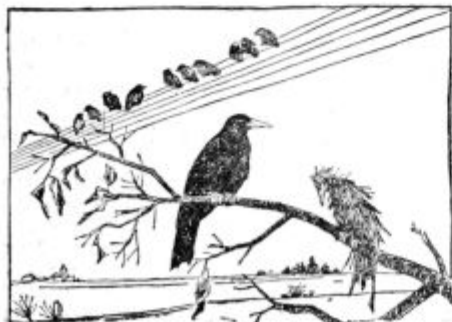
1. Vzgojiti najkvalitetnejše sadne sorte, kolikor je to sploh možno.

2. Razširiti sadjarstvo v severnih krajih, ne le s saditvijo pr mernih jablan, hrušk, češpelj in višenj, temveč približati polarnemu ozemlju tudi take kulture, kakor je vinska trta, marelice, breskve itd. in jih razširiti po srednjih in severnih predelih sveta.

3. Vzgojiti iz divje rastočih sadnih sort nove in skušati pri tem doseči zadovoljiv donos in dobro kakovost sadja.

4. Vzgojiti popolnoma nove sorte sadja in jagod, ki bi kar najbolj ustrežale novjšim zahtevam konzuma.

Ivan V. Mičurin je že prav mnogo dognal v svojih dolgoletnih raziskavanjih. V zadnjem času so načini njegovega dela že prav komplicirani, saj dela s pomočjo rentgenovih in ultraviolečnih žarkov ter z ionizacijo. Nedavno je vzgojil Mičurin neko novo jagodičje, imenovano ananasov aktinidij. Te jagode so znamenitega in posebno finega okusa, pri tem pa je njihov les povsem neobčutljiv za mraz. To novo sorto so proglasili za krono Mičurinovega življenjskega dela. Poizkusne sadjarske postaje po vsem svetu gredo za Mičurinovimi poizkusi, samo pri nas še ni bilo čuti, da bi se kdo dejansko zanimal za njegovo delo. I. V. Mičurina nazivajo danes največjega rastlinarskega revolucionarja, njegovo življenjsko delo je opisano v štirih obsežnih knjigah, od katerih ste že dve izšle, dve pa sta v tisku. Prvi dve knjigi obravnavata jabolka, hruške in vse koščičasto sadje. Opremljeni sta z mnogimi barvastimi slikami. Če bi se kdo zanje zanimal, lahko poizve zanje pri Ustredni Slovanske zemeljske knjižnice v Pragi.

ALEKSEJ KOLJCOV

Rusija obhaja ta mesec 125 letnico rojstva svojega velikega glasnika ruske duše v pesmi, Alekseja Vasiljeviča Koljčeva (1809 do 1842). Koljčev se je narodil kot sin kmeta-člaka v Voronežu. Stike s civilizacijo, t. j. tiskano in pisano besedo mu je posredoval domači svečenik, ki ga je naučil najpotrebnejšega v tej stroki. Tako je mali Aljoša kmalu napredoval, da je mogel vstopiti v duhovniški seminar. Šestnajst let star je napisal svojo prvo pesem »Tri prikaznice, ki jo je pozneje uničil, »ker je bila zanič«. Koljčeva je zanimanje za književnost kmalu gnalo v Moskvo, kjer se je seznanil z modroslovcem Stankovičem, osrednjo osebnostjo tedanjih moskovskih »kružkov«. Ta mož je bil glava ruskih zapadnjakov, ki so videli spas Rusije v njeni stopitvi z Evropo.

L. 1835 je Aleksej Koljčev izdal svojih »Osemnajst pesmic, ki so ga čez noč proslavile. Cenil jih je tudi veliki Puškin, ki je leto dni pozneje ob smrti Koljčeva (1836) napisal prekrasno spominsko pesem. Koljčev je bil skoz in skoz originalen pojav v ruski poeziji. Njegovi verzi niso bili v ničemer »klasični«, kajti narekovala mu jih ni nobena pesniška šola. Privreli so mu iz srca kakor so se v njem zbudili k življenju. Kdo ne pozna njegove »Pesni kosec«, »Zetve« in drugih motivov? V njegovi besedi se je prvič v ruskem pesništvu razodela step in kmetiško življenje. Stih iz pesmi Koljčeva so postali naravnost geslo mladine ki je doraščala v duhu Turgenjeva. Pesnika ja pobrala sušica v 33. letu življenjske dobe.

H. Gutgesell:

DRVAR (lesorez)

PETDESETLETNICA SMRTI VELIKEGA PRIRODOSLOVCA

11. novembra je minilo petdeset let, od kar je zatisnil oči klasik modernega naravoslovja, raziskovalec Alfred Brehm, pisec monumentalnega »Življenja živali«.

Brehmov oče je bil »ptičji pastorek«, kakor so mu rekli v Turingiji, kjer se je zanimal bolj za ptičje kakor za svojo dušebrižniško službo. Svoje sinove je vzgajal v veliki ljubezni do narave, a jih ni namenil temu, kar je bila njegova strast. Starejšega je dal študirat medicino, mlajšega Alfreda je namenil študiju arhitekture.

Naključje pa je hotelo, da je Alfred postal to, čemur je bil namenjen oče. Ko je württemberski prijatelj živali baron von Müller pripravil svojo odpravo v Afriko, je slučajno trčil pri pastorku Brehmu na sina Alfreda, ki mu je bilo tedaj še nepolnih 18 let. Začela sta se pogovarjati in baron se je tako navdušil za mladega študenta, da je prosil očeta, naj mu vendar dovolj vzeti sina v Egipt in Sudan. Oče

je privolil in Brehm je odpotoval za dolgo dobo iz domovine.

Leta in leta, celo desetletja je trajala ekspedicija, v kateri je Brehm spoznaval naravo in njene prebivalce in prišel do spoznanja, da je narava tista knjiga, v kateri ume čitati kakor malokdo drugi. To ga je tudi pahnilo v veliko odvisnost od tujih ljudi. Zaradi denarne stiske so ga pestili oderuhi in trgovci s sužnji, medtem ko je njegovo telo razjedala strašna mrzlica. Kljub temu ni klonil. Vztrajal je na začetih ljudi. Odlikoval se je z veliko energijo, strastjo za stvar, ki se mu je priljubila, s pravičnostjo, ki je v drugih budila spoštovanje do njega.

Po povratku iz Afrike je dal slovo študiju arhitekture in se popolnoma posvetil prirodoslovju na univerzi v Jeni in na Dunaju. Pozneje, kot zrel mož, je prepotoval še Španijo, skandinavske dežele in druge kraje. Bil je tudi v Zagrebu. Dolga in naporna potovanja pa so naposled izpodjedla njegovo telo. Ko se je 1. 1884 vrnil s predavalne turneje po Ameriki, je bil starec in 11. novembra je sledil svoji ženi, katere smrti ni mogel preboleti, v grob.

OB ROJSTVU 200 COLSKEGA TELESKOPA

Ze pet let tečejo dela za največji teleskop sveta, čigar votlo zrcalo bo imelo celih 5 m v premeru. Še pet let bo trajalo, preden ga bodo lahko postavili v zvezdarni na Mount Wilsonu, o kateri je naš obzorik ponovno poročal, kamor je namenjen. Letos marca so vliili velikansko stekleno ploščo, iz katere se bo izbrusilo zrcalo. 10 ur so potrebovali, da so napolnili kalup s 25.000 kg tekočega specialnega stekla, ki se bo zdaj polagoma ohlajevalo celih 10 mesecev. Med vlivanjem se je forma nekoliko poškodovala in so morali za vsak slučaj vliiti še drugo ploščo. Če se bo ohladila plošča brez razpok ali medlin, potlej jo bodo začeli brusiti, kar bo spet trajalo dve leti. S pomočjo tega orjaškega teleskopa bo mogoče fotografirati nebesna telesa, ki so tako daleč od nas, da nas njih svetloba doseže šele v 12 milijonih svetlobnih let.

OBLEKA IZ STEKLA

Angleške tekstilne tovarne so nedavno spravile na trg tkanine iz steklenih vlaken, ki se na oko prav nič ne razlikujejo od volnenih, bombažnih in svilenih tkanin in so baje zelo praktične in trpežne. Osnova novih tkanin so kakor las tanka steklena vlakna, opredena z bombažem, volno ali svilo. Strokovna komisija, ki je tkanine pregledala, se je o njih prav pohvalno izrazila naglašajoč, da utegnejo igrati še veliko vlogo v oblačilni industriji.

Alfred Edmund BREHM

N A Š J E Z I K

RODILNIK ALI TOŽILNIK?

Ze vrč je ves rjav in so ga zgolj škrbine (Krylov-Vdovič »Basni«). Tako sta velika, pa vaju je sama igrača (Finžgar, »Veriga« I., 2). Levstik naju je sprejel; časih ga je bila sama prijaznost (Fr. Levčec, »Spomini na Jurčiča«). Groza me je samote, Volja na s je.

Pri teh zgledih ne veš, ali stoji zaimenski predmet v roditelju ali v tožilniku. Dvom se ti razprši, če pogledaš Jurčiča: Deklica je bilo strah (Deklica in psoglavci, Westrova Slov. čitanka III.), ali pa Slomška: Sekire so se tako lesketale, da je bilo drevje strah tega smrtnega orožja (Wester, Slov. čitanka I., 1913). Odločil si se za tožilnik, posebno ker na Dolenjskem govorimo: Sama nedolžnost jo je; sram jo bodi; strah jo je bilo.

Toda dvom spet oživi, če pogledaš Slomškov stavek v novejši čitanki (1922): drevja je bilo strah tega orožja. — In pa izrečno trditev v Breznikovi Slov. slovnici III., str. 217, kjer pravi, da imajo predmet v roditelju samostalnik groza, strah, sram, skrb, misel, volja, kadar jih rabimo z glagolom biti v 3. osebi edn. sred. spola; osebni in rečni predmet sta v roditelju, n. pr. Naših otrok je bilo strah volkov. — Najlepše se je iz boba izdri R. Murnik, ki v Malem kavalirju v kratkem presledku piše: Strah je je same v grobu... Ali jo mora biti strah!

Rodilnik in tožilnik se pogosto mešata. Trubar je še pisal: Jezus glasno zavpije in izpusti svoj duh (danes; svojega duha). Valjavec: Idem za mož (...šla je za mož... morem za mož... a tudi: naj dam te za moža (Miš deklica). Podoben zglede poišči v Jurčičevem »Tugomeru« II., 6. J. Neruda piše v neki pesmi: Já ponarostu v celý muž. V Novicah 1865, 55 sem čital, da v Istri nevesto prosijo:

Ki mi da kolačič,
Bog mu daj otročič...

Pri besedi otročič mi ni jasno, ali je tožilnik ednine ali pa, verjetneje, delni roditelj množine, seveda brez nastavka -ov, oziroma -ev; prvotno stanje, ki je po hrvaškem Primorju še jako v navadi, medtem ko pri nas na Gorenjskem prevladuje ov celo pri srednjih samostalnikih: oken, sitov, odtod Gradnikova rima: udov-čudov (Kitajska lirika), enako na Gradiščanskem: pisanjev, društvov itd. V mojem rojstnem kraju celo v ženskem spolu: stezáv, kozáv etc.

Genitiv in akuzativ se izpodrivata pri namenilniku: Pojdimo pisma brat, poje nekje Župančič, misleč na eno samo pismo. Breznik ima I. I. p. 218 celo vrsto glagolov, ki se po starem družijo z roditeljem, včasih s tožilnikom, n. pr. Jurčič »Tugo-

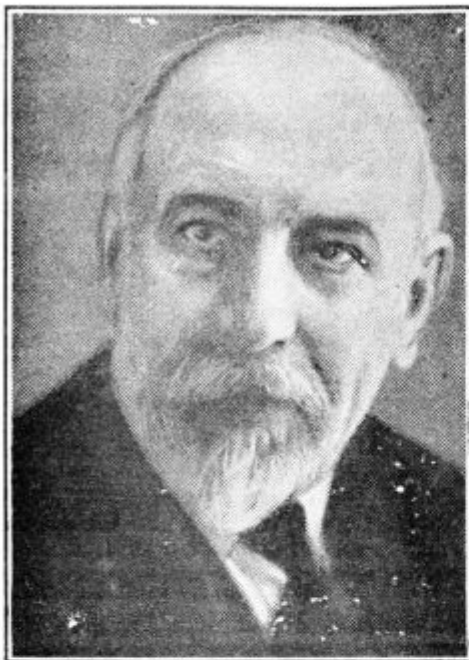
mera: Vprašaj Zorislave; lej ga šlevel! Aškerc: Glej je čaše, ki nesmrtnost daje! Vse kaže, da bo pri obeh teh skupinah zmagal tožilnik. — Predlog raz z roditeljem je pa naliki s predlogom z, z drevesa pasti, raz drevesa, n. pr. Slovenec 10. 6. 1934.

Pri živih bitjih je danes moški pridevnik v 4. sklonu ednine enak roditelju. Stari pisatelji rabijo še nekdanji tožilnik, enak imenovalniku: Jezus se je po svojem trpljenju še živ izkazal (navaja dr. Breznik iz Trubarja in Dalmatina). Ta tempelj hočem razvaliti in v treh dneh drugi sezidati (isti izvir). — Vesel se čutim, pravi Fr. Levstik v Zbranih spisih III., 38. Tako govorimo menda še splošno namesto: veselega se čutim, Občutek imamo, da je tak pridevnik v nominativu, kar utegne biti res. Očividno tožilnik pa je pri popu Dukljaninu: I onde pribiva krajjujuči Svetipuk, k oji (= kojega) Kostanc biše obratil (iz knjige dr. J. Rus »Svevladič«). Danes je pri živih stvarih zaimek moškega spola v akuzativu ednine splošno enak genitivu. Zato se vprašujem, ali ni mogoče v gorenjih zgledih tolmačiti jo kot genitiv: strah jo je. Večkrat sem naletel v šolskih zvezkih na take oblike: Pojedel sem vso kašo, kolikor jo je ostalo. — Iz svojega dolensko-notranjskega kota se spominjam takih genitivov. Tudi po Ljubljani in pa Gorenjskem utegneš slišati roditelj jo (rusko jejó); Gospo čakam, pa jo ni.

Nastane pa vprašanje, ali je ta jo prodrl iz tožilnika v roditelj, kakor sta obratno ga in jih prešla iz roditelja v tožilnik — da ne omenim goriškega »vsehe« — ali pa gre za disimilacijo, ker stoji knjižni genitiv je dostikrat pred pomožnim glagolom je, n. pr. Sama mast je je (Shakespeare-Zupančič, Komedijska zmešnjav, 41). Za drugo možnost bi govorila srbohrvaščina, ki ima dve obliki za ženski osebni zaimke v 4. sklonu ednine: je in ju; poslednja je obvezna pred glagolom je. Odločitev ni lahka: kakor v komediji zmešnjav! Tolažim se s Prešernovim verzom: Kako strašna slepota je človeka! Vendar ne tolikšna, da ne bi iz »človeka« mogel razbrati roditelj, a ne tožilnik. D.

LETOŠNJI NOBELOV LAUREAT ZA KNJIŽEVNOST

Luigi PIRANDELLO

Poročali so, da so v seznamu za podelitev letošnje Nobelove nagrade za književnost zvenela imena: Paul Valéry, Chesterton, Karel Čapek, B. Croce in drugi možje, ki so res nekaj storili za lepo knjigo. Nazadnje pa je prišla iz Stockholma vest, da je dobil literarno nagrado — Luigi Pirandello.

Pirandello je tretji Italijan in za Grazio Deledda že drugi povprečni pisatelj, ki mu je bila prisojena literarna nagrada iz Nobelove ustanove. Prvi mož Italijanskega rodu, ki je bil počaščen z njo, je bil Giosuè Carducci (tik pred smrtjo 1907) in ta jo je tudi zaslužil.

Luigi Pirandello je znan pred vsem kot dramatik. Njegova igra »šest oseb išče avtorja« je šla menda čez vse odre sveta. Ne zaradi globokoumne vsebine. Ne. Zaradi senzacionalne postavitve igre kot take. Kajti Pirandello je spoznal, česa se hoče povojnemu občinstvu, ki je zahtevalo napetosti, obenem pa je bilo alto naturalizma. Videl je, da zahtevajo ljudje od gledališkega pisca čudežev. Sel jim je na proti, začel je staviti uganke in jih reševati tudi tam, kjer jih ni bilo. Ker je bil spreten, je našel dovolj snovi za umetne uganke in za njih umetno odgonetanje.

Pirandello je dramatik racionalne magije. Mite je zamenjal z nenavadnostmi,

namestu simbolov je postavil slučaje. Zato je treba podelitev Nobelove književne nagrade Pirandellu pravilno umeti. Te nagrade ni prejel pesnik kot tak, tudi ne delo pesnika kot tako. Prejela ga je prav za prav duševna situacija, ki je danes postala že zgodovinska stvar. V zvezi s tem ne gre laureata Pirandella ne precenjevati, a tudi ne podcenjevati, zakaj mož je imel evropski pomen, čeprav je položaj, v katerem je prospeval, že za nami. Letošnja podelitev Nobelove literarne nagrade zaključuje obenem Pirandellovo gledališko epoho.

ČRKARSKA ZABAVA

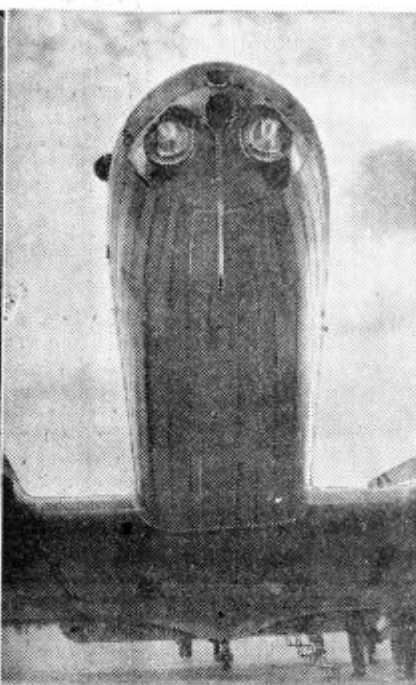
Če te v planinski koči zatne slabo vreme, se lahko razvedriš po ceni tako, da sestavljaš čim krajše stavke, ki vsebujejo vse črke iz abecede. Tako je napisal neki Francoz: Tu perx m'envoyer du whisky que j'ai bu chez le forgeron. Vsaka pismenka je prišla na vrsto, v celoti jih je 43, ako qu štejem za eno. Za deset ga je posekal drugi s tole rečenico: Buvez mon whisky qu' Alfred jupe capiteux (33). Krajšega stavka bržkone si ni mogoče izmisliti. Tu so soglasniki samo po enkrat uporabljeni. Podobni zahtevi ustreza nemški zgled: Kaufen Sie jede Woche vier gute, bequeme Pelze (37 znakov brez tujega x in y), ali pa tale slovenski primer: Za Boga, ti Franc hoče že, da kupijva le še meso (36). Ker ima francoščina 26 znakov, slovenščina pa le 25, morda kdo najde še krajši slovenski izrek. D.

Rud. Schneider:

JESENSKI ZMAJI

Levo zgoraj: Na diplomatskem plesu v Grosvenor Houseu v Londonu se je pojavil med odličnimi gosti tudi siamski prestolonaslednik, ki je plesal z lady Dalrymple-Champneysovo. — **V sredi:** Novovrstno letalo, ki spominja po svoji obliki na ogromno žuželko. — **Zraven:** Angleški princ Henry, tretji sin angleškega kralja, na poti v avstralski rudnik, kjer kopljejo zlato. — **Levo spodaj:** Moderno mladinsko zavetišče na Kosovem polju, obenem hotel za tujce. Poslopje so zgradili na pobudo blagopokojnega Viteškega kralja Aleksandra I. Ujedinitelja. — **Zraven:** Najmlajša družica na svatbi Kentskega vojvode in princeze Marine, lady Mary Cambridge.

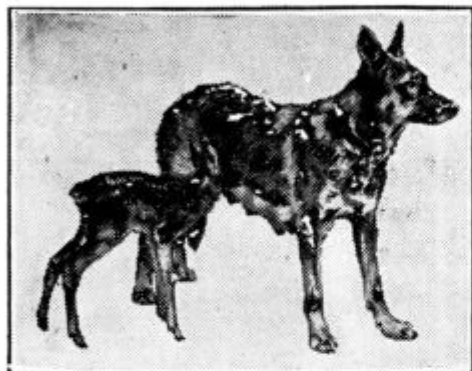
Zgoraj na desni: Norveškega »Fausta«, »Peera Gynta« je posnela neka filmska družba za platno. Naslovno vlogo je igral Hans Albers v cilindru.

— Zraven: Ameriški filmski igralec Warner Baxter je skonstruiral samokres, ki v trenutku sprožitve tudi osvetli žrtev. Temu izumu pripisujejo kriminalisti velik pomen. — Desno spodaj: Angleška kraljica Mary s svojo hčerko, princeso Mary, pri nakupu poročnih daril za princeso Marino, bodočo vojvodinjo Kentsko, ki postane njena snaha 29. novembra t. l.

ČLOVEŠKA ČUSTVOVANJA V ŽIVALSKEM SVETU

Nravnstveni zakoni so nekaj, kar pripisujejo zagrizeni pristaši edinstvene vloge človeškega rodu v živem svetu samo temu rodu. Toda mnoga znanstvena in slučajna opazovanja, ki jih ni zameglila trdovratnost apriornih stališč, nas

Psica doji srnico. Človek bi mislil, da je kaj takšnega nemogoče, ta slika pa nas preverja ravno o nasprotnem

Pes in tiger, dva izrazita zastopnika pasje in mačje nature, pa se vendarle razumeta in sta celo prijatelja!

morajo prepričati, da človek s svojimi najboljšimi duševnimi lastnostmi in zakoni vendarle ni tako osamljen na zemlji.

Vzemimo značilen primer. V letošnjem februarju so našli v ledeno skorjo Erieškega jezera z zadnjimi nogami primrznjenega nekega foxterriera. Očitno je bil sedel na led in se potem ni mogel več osvoboditi. Tako ga je držalo več nego cel dan. Ko so prišli rešilci, so zagledali dva psa. Drugi je bil prost in je pred ljudmi pobegnil. Navzlic mrazu in gladu je bil vztrajal

Zirafa in nilski konj. Kakšna razlika v telesni strukturi obeh živali! Pa vendar si nista tako tuja, kakor bi laik mislil

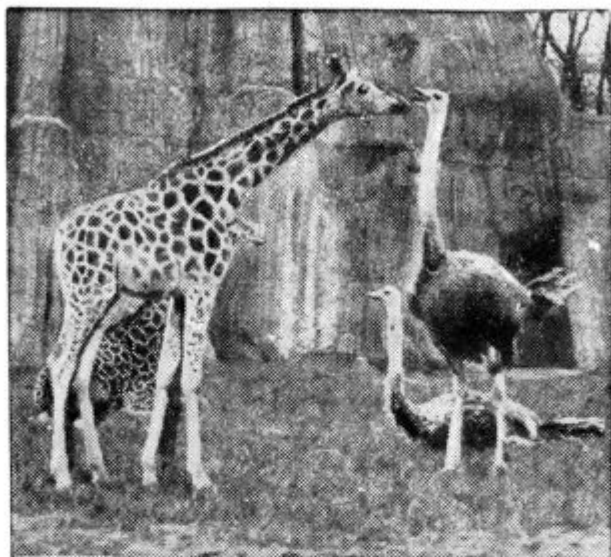
ob strani svojega nebogljenega tovariša in ga čuval, dokler ni dospela pomoč.

Ta dogodek je lahko slučajen. Toda če vidimo, da se v živalskem svetu ponavljajo takšne stvari česče, nego si mislimo, tedaj bomo morali izvajati pač drugačne sklepe. Ribe veljajo za neinteligentna bitja z zelo omejenimi čustvenimi sposobnostmi. In vendar nam ve dr. Gudger iz naravoslovnega muzeja v New Yorku poročati o doživljaju, ki nam jih utegne predstaviti v drugačni luči.

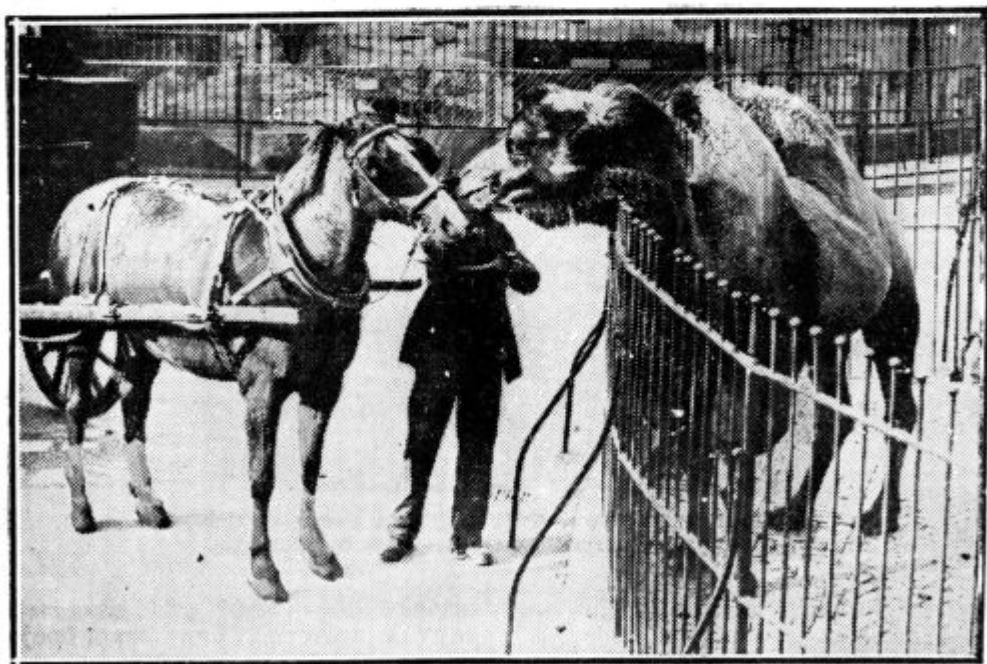
Učenjak je ribaril nekega dne v bližini Tortugov in je ujel na trnek veliko morsko ščuko. Ko jo je potegnil na površje, je opazil v svoje veliko

presenečenje dve drugi ščuki, ki sta s svojimi gobci vlekli za plavuti ujete tovarišice, kakor da bi ji hoteli pomagati s trnka. Šele ko je ribič potegnil ujeto ribo v zrak, je bilo videti, da sta obe drugi ribi spoznali brezupnost svojega početja in sta izginili.

Neki drugi opazovalec poroča o dva funta težki postrvi v neki južnoangliski reki, ki jo je bila napadla ribja kuža s svojimi mahu podobnimi izrastki, tako da je bila riba očitno slepa. A za voljo tega ni bila brez pomoči, kajti spremljala jo je manjša, zdrava pos

Žirafa in noj se tudi dobro razumeta med sabo

Kamela poljublja konja. V pariškem živalskem vrtu pripelje konj vsak dan živež, zato ga imajo živali zelo rade, kamela ga celo večkrat poljublja

strv, ki jo je z gobcem vedno odrivala v globljo vodo, kadar je hotela slepa riba splavati proti bregu ali kakšni oviri.

V živalskem svetu je nagon (ali kakorkoli hočemo že to imenovati) za pomaganje visoko razvit. Angleški zoolog Abel Chapman pripoveduje o antilopi, ki ji je bil s kroglo iz puške raztreščil sprednjo nogo. Žival se ni mogla več držati pokonci, toda mahoma so se iz bežeče črede vrnile tri druge živali, ki so se oprle ob ranjenko tako, kakor da jo hočejo podpirati in ji olajšati beg. Šele tedaj, ko je ranjena antilopa čez nekoliko metrov padla na tla, so pomagalko pobegnile. Med isto ekspedicijo je ranil Chap-

V takšnih primerih se ne moremo ubraniti občutka, da vodi živali neko sočutje do ograženih tovarišic, saj ravnajo vendar s premislekom in v nevarnosti za lastno življenje, ko bi jim goli instinkt vendar velel, naj pobegnejo. »Ta očitni pojav npravstvenega značaja nima nič nenavadnega na sebi.« pravi dr. Blair z newyorškega zoološkega vrta. »Ni treba misliti, da zeva med človeškim in živalskim bistvom takšen prepad.« Isti učenjak pravi, da obsega npravstveni zakon živali štiri temeljne stavke: 1. v družini, čredi ali vrsti ne sme biti boja; 2. v dobi materinstva je treba materi privoščiti mir, mladiče pa podpirati in zaščititi pred nevarnostmi; 3. vodji mo-

Pes in mlad piščanec. Tudi med tema dvema ni zlobe, ker je večjega premagalo sočutje do manjšega in šibkejšega.

man tudi velikega paviana, vodjo črede. Hipoma se je vsa čreda, ki je bila že izginila, vrnila in trije paviani so ranjenca podprli ter izginili z njim v goščavo, še preden se je mogel presenečeni lovec prav zavesti.

ra vsa čreda v svoj prid izkazovati največjo pokornost; 4. pri hrani imajo vsi svoj delež.

Samo človek utegne uničiti to ravnotežje v svetu živali, zato se ne smemo čuditi, če v ujetništvu ne kažejo

nrvstvenih lastnosti, ki jih opažamo pri njih v svobodi. V newyorškem zooju imajo n. pr. veverice, ki zobljejo z golobi in drugimi pticami mirno z iste mize. Ko so pa nekoliko teh veveric poslali na Angleško, je tu nekaj zmotilo ravnateljice in veverice so plesnile ptičja gnezda ter napadale celo ptice same. Običajno se loti lev človeka samo tedaj, če ga je ta razdražil, njegovih čred pa, če ga je človek oropal njegovih naravnih virov hrane.

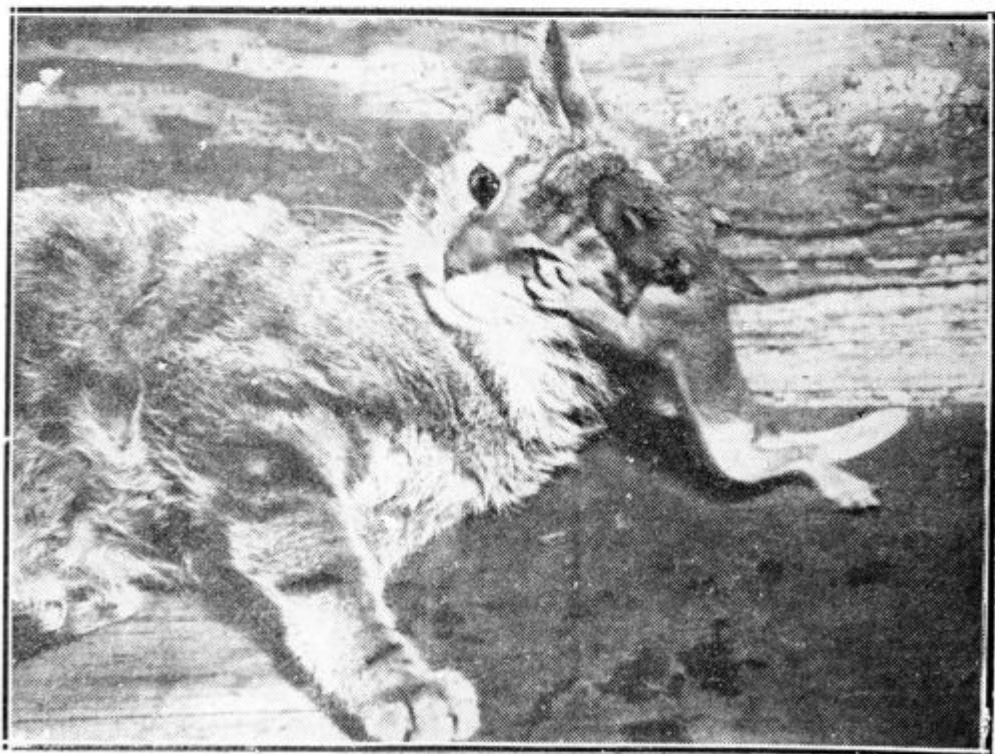
Kanibalizem, to, da ubije kakšna žival in požre drugo žival lastne vrste, je zelo redek pojav, bolj redek nego med ljudmi. Umor iz veselja do ubijanja ali sovraštva je isto tako redek. Normalno se mesojedne živali ubijajo samo zato, da se nasitijo: to pa delamo tudi ljudje z živalmi. Le ob času parjenja se samci nekaterih rastlinojednih vrst, ki živijo v čredah, bojujejo med seboj, a ta boj se odigrava med tekmeči za vodstvo, in to ni samo živalski pojav.

Neke nrvstvene poteze, ki jih človek posebno spoštuje, kakor ljubezen staršev do otrok in zakonsko zvesto-

Koza doji srni. Ljubek prizor, ki priča, da so si živali časih bližje nego ljudje

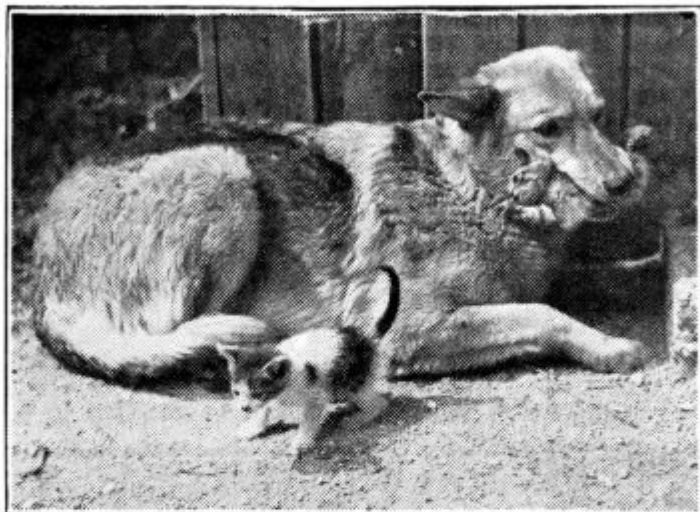
bo, najdemo tudi med živalmi posebno izrazito med pticami. Golob, slavca, labud, štorclja, gos itd. so tako rekoč nespremenljivi in sentimentalni

Mačka in veverica. Ta mlada igrava živalca je v mački premagala lovski in roparski nagon ter pridobila mačko za zaveznico

pristaši monogamije. Samica in samec slavca, ki sta se že sparila, umreta, če ju v ujetništvu držimo ločena, dočim se nesparjene mlade živali še privadijo kletke. Blair je obročkal par kanadskih gosi, ki je gnezdil v ribniku newyorškega živalskega vrta. Sedem let sta se oba vračala v ta ribnik in vzredila nov zarod, osmo leto se je vrnila samica sama. Nje drug je bil očitno poginil, a ona se ni sparila z drugim

rila zlo celo mladiču druge vrste. Blair pripoveduje o opičjem mladiču, ki je ušel iz svoje kletke v kletko druge opičje vrste, pavianov. Ti so zelo temperamentne in ljubosumne živali, očeta ali mater mlade opice bi niti za trenutek ne strpeli v svoji bližini, malčico pa so takoj sprejeli z veseljem in ko je paznik prišel ponjo, jo je neka pavianka držala v svojem naročju in jo nežno ljubkovala. Še očitneje se ka-

Psica se igra z mladima mackama. Materinski čut je v tej živali premagal predsodek lastnega rodu, da je šla preko klica svoje krvi

gosakom. Letos se je istotako vrnila sama. Nešteto je primerov te vrste, ki bi jih lahko navedli.

A kar se tiče družinskega čuta in ljubezni do zaroda, ju najdemo pri vseh višjih živalskih vrstah v zadostni meri, posebno pa med človeškimi opičami. Par goril loči samo smrt in v isti družini naletimo pogostoma na otroke najrazličnejših starostnih dob. Mnoge nižje vrste opic žive v poligamiji, a ljubosumne so skoraj vse in svoje mladiče imajo vse rade. Do njih kažejo veliko potrpežljivost in malokdaj se zgodi, da bi odrasla žival sto-

že to nagnjenje do mladičev seveda za živali iste vrste. Povsem običajno je, da levinja, medvedka ali opica vzreja mladiče druge levinje, medvedke ali opice.

Čim višje stopamo na lestvici živalske inteligence, tem izraziteje se nam kažejo tiste npravstvene osebine, ki jih nekateri smatřajo za posebnost človeškega kulturnega razvoja. Vidimo, kakor pravi dr. Blair, da med človeško in živalsko bitnostjo v resnici ni takšnega prepada, kakor bi ga hoteli imeti tisti, ki pri živali opravijo vse s puhlico »instinkt«.

PRVE RADIJSKE POSTAJE NI VEČ

Brezžično oddajno postajo Poldhu na Angleškem, s katero je Marconi dosegel prvo brezžično zvezo med Evropo in Ameriko, so te dni podrli, ker že dolgo ni bila več v obratu in so jo doslej vzdrževali samo kot zgodovinsko zanimivost,

NAJVEČJI AVTOMOBILSKI PARK

Največji park osebnih in tovornih avtomobilov ima nemška državna pošta, ki ima ta čas v obratu 13.500 motornih voz. S tem parkom se vzdržuje 2.500 rednih poštnih linij v dolžini okoli 48.000 km.

PRESTOLNICA POD PESKOM

Zanimive asirske izkopenine severnovzhodno od Mosula

Asirski kralj Sargon, ki je vladal od l. 721 do 705 pred našim štetjem, ni ljubil svoje prestolnice Niniv. Odločil se je, da si zgradi drugo, kakor egiptski faraon Akenaten, ki se je bil naveličal Teb in je ustanovil novo prestolnico v Tel el Amarni. Sargon si je zbral kraj, ki leži kakšnih 25 km severnovzhodno od Mosula. Ta kraj se je imenoval tedaj Dur Šarukin. Tam bližje stoji danes bedna kurdska vas Korsabad.

Sargonova ideja je bila velika, a je niso nikoli povsem uresničili. Mesto je bilo še nedograjeno, ko so Sargona umorili. Njegov sin in naslednik, iz sv. pisma znani kralj Senaherib, ni imel ob svojem ustoličenju nobenega bolj nujnega dela, nego da se je vrnil v Ninive.

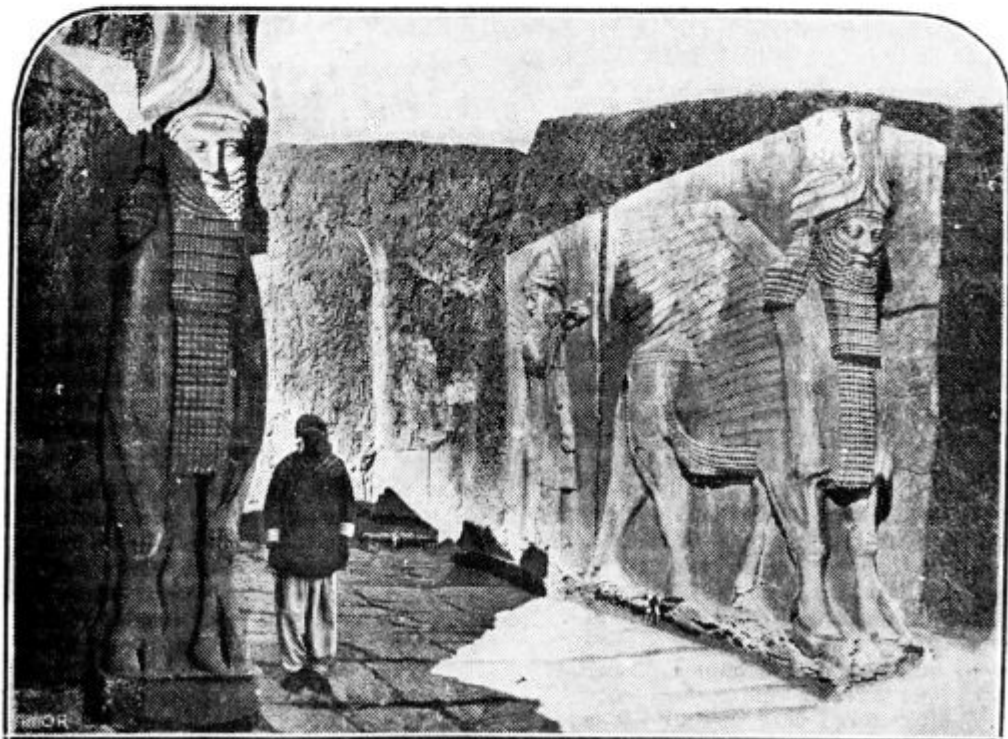
V peščenem ozemlju pri Korsabadu počiva tedaj zaplodek velike prestolnice. Nje smrtni mir je pred časom zmotila odprava orientalskega zavoda, čičaškega vseučilišča, ki je začela njene ostanke izkopavati. Ta izkopavanja so nam dala dragocena pojasnila o asirski gradbeni umetnosti v 8. stoletju pred našim štetjem. Odprava, ki ji je načeloval dr. Henry Frankfort, sloviti arheolog, je ena izmed dvanajstih, ki jih omenjeni zavod vzdržuje na bližnjem Vzho-

du in ki razpolagajo z velikimi denarnimi sredstvi. Tako je njih delo lahko temeljito.

Kar daje še prav jasen vpogled v asirsko arhitekturo tistega časa, je to, da izvirajo vse izkopane zgradbe Dura Šarukina iz iste dobe in da se jih zob časa niti ni mogel posebno lotiti, ker jih je pesek pokopal še čisto nove, kmalu potem, ko so jih dogradili. Od tod nenavadna ohranjenost vseh poedinih najdb. Skulpture so ohranile fineso in čistost dela, s kakršno so prišle iz delavnice.

Lopata je razkrila cel del mesta z vsemi njegovimi poedinimi hišami in bastioni. V tem delu je tudi izkopani kos kraljeve palače in Nabujevo svetišče ter sijajna monumentalna cesta, ki vodi do citadele. V začetku te ceste stojita dva okrilatena bika s človeško glavo. Za njima je v kamen vklesan duhovnik, ki drži v eni roki posodo z blagoslovljeno vodo, v drugi pa kropilnico. Našli so bronaste okove z reliefnimi figurami in zelo zanimive skulpture iz slonove kosti. Nabujevo svetišče so skoraj popolnoma odkopali, kakor tudi most iz rezanega kamna, ki je vezal svetišče s kraljevo palačo.

Svetišče zavzema površino 75×126 m. V njem so našli važne napise in razna dela iz

Vhod na glavno cesto zasute prestolnice

cizilirane slonovine, ki so gotovo krasila lesene skrinje. Ta dela so zelo sorodna feničanskim delom iz iste dobe. Našli so pa tudi predmete, ki kažejo na egiptške vplive. V svetišču so nadalje našli bronašte tečaje, ki so nosili svoječasnno vrata.

Vrata sama je kakor druge lesene predmete edino uničil zob časa.

Najpomembnejši najdbi sta pač oba že omenjena krilata bika, ki merita v višino več nego 5 m. Enega so prepeljali v Chicago, kjer krasi orientalski zavod.

DIVJI PARADIŽ!

MARGITA MATCHES

N A D A L J E V A N J E

Ko smo odrinili od otočja, je Nuola bila najneprijetnejši kraj na svetu. Lil je dež. Vsaka ped prostora na ladji je bila založena z vrečami kopre. Sicer vonj in okus kopre ni neznosen, vendar pa traja vedno nekaj časa, preden se človek zaradi njegove sladkobe navadi nanj. Kopra pa pritegne tudi milijone malih mušic, ki bolj plavajo kot letajo po zraku. Poleg tega vise vsepovsod mali beli črvi, ki imajo grdo navado, da se spuščajo ljudem na hrbet. Slednjič pa novodošleci, ki spremljajo kopro, izženejo iz njihovih pribežališč tudi ščurke. Koprine muhe spremljajo tudi hrano in vedno je treba pri jedi skrbno paziti, če ne gleda iz kakšne luknje v kruhu tak neprijeten gost.

Da bi ostala v kabini dalj nego je neobhodno potrebno za spanje, ni niti misliti. Navzlic svojemu izdajniškemu plašču sem rajši preganjala dolgočasne ure med vrečami kopre na krovu. Če je le prehuo deževalo, potem sem se zavila v kos starega jadra. Na tihem sumim, da se mi je ob takšni priliki prikradla v sicer sijajno in popolnoma zdravo telo klica malarije.

Nismo mogli natovoriti vse kopre na oddaljeni Mikovi farmi naenkrat. Zaradi tega je kapitan sklenil, da absolvira najprej vožnjo do Mokarenga in se nato vrne na Pelelahun še po ostanek. Zato bi rabil okrog 10 dni. Mike je hrepenel po družbi, poleg tega je tudi nujno potreboval spremenjeno okolico. Zato se nam je pridružil na vožnji.

Toda v teh krajih čas še nikdar ni bil čvrst in določen poj. Zato ni minulo le 10 dni, temveč več tednov preden je Mike spet videl Pelelahun.

V Mokarengu smo vkrcali na ladjo še enega potnika, in sicer nadzornika plantaž iz Rabaula z imenom Caxton.

Bil je zelo čuden mož, nekaj čez srednja leta, Anglež, ki je nekaj let svojega življenja prebil v Indiji. Bil je resen možakar, včasih celo malo osoren. Mislim, da je njegova mizantropija izvirala iz tega, ker je bil ves ogloдан od malarije. Sicer pa je bil Caxton močan mož z mišicami iz jekla in srcem brez strahu kakor ga je imel le kak Gilbertov ali Sullivanov pirat. Poznala sem ga v Rabaulu in imela sem pred njim veliko spoštovanje, pa tudi neko simpatijo. Prenašal me je le zategadelj, ker nisem bila Avstralka, katere je vse po vrsti sovražil. Povedal mi je pa tudi, da je prva slaba stvar, ki pride za Avstralko Američanka. Rekla sem mu, da mislim, da so vsi Angleži sijajni ljudje. Nato me je ošinil s strupenim, naravnost krutim pogledom.

V Mokarengu je krmar s skrbjo ogledoval nebo. Bilo je mrzlo, nizko nebo in celo v mirnem Seadlerhafenu je v zraku trepetala neka mrka sivina. Boril se je že proti preveč monsunom, da bi jih vzel prelahko in malo se je tudi bal zaradi stanja Nuole. Jadra in jambori so že precej prepereli, je rekel. Prejšnji lastnik je bil s svojo štednjo le preveč rigorozen. Toda kapitan Alys je pretehtal položaj in nato sklenil, da navzlic vsemu odplujemo iz luke.

Morje je bilo zelo nemirno. Veliki valovi so nas metali kakor košček plutovine. Dvanajst ur pozneje nam je bil monsun zopet za sledjo. Skozi curke dežja nismo videli sploh nobenega obzorja. Sama gosta, neprodorna megla. Ploha je v curkih pljuskala po nas, včasih tako močno, da sem se le s težavo borila proti vesoljnemu potopu. Nikjer ni bilo zavetja, izvzemši v nemogočem ozračju kabine, kjer je zrak smrdel neznožno po plesnobi. Tudi platno, ki smo ga bili raz-

pelj zadaj na krovu, se je izkazalo že čez prav kratek čas kot nezadosten ščit.

Caxton in Mike sta se z mirom filozofa vdala v neprijeten položaj. Imela sta velike dežne plašče. Čeprav je Nuola strahovito plesala, sta prebila ure in ure zleknjena na svojih slamnjačah in dremlala ali čitala. Jaz pa nisem mogla. Zelodec mi ni prenašal morja. Zrak, čeprav namočen z dežjem in pihajoč z vi-

nosti na krovu ob takih prilikah, sem počasi zlezla v svojo kabino bolna, dočim me je vrhu vsega jela mučiti še morska bolezen. Sicer mi ni bilo mnogo na tem, da ne bi umrla, nisem pa hotela umreti od kake pretrgane vrvi.

Toda monsun ni hotel odnehati. Niti znaka ni bilo, da se bo nevihta polegla. Še mislili nismo na to, da bi držali ravno smer. V najboljšem primeru smo z

Vihar na morju

harjem 60 milj na uro, mi je bil ljubši in znosljivejši, kakor smrad v kabini. Zavita v kos starega jadra sem čepela na krovu premočena in premrzla v edinem stolu, ki je še bil na razpolago.

Počasi smo spoznavali z neprijetnim občutkom, da je imel krmar prav. Jadra so namreč bila preperela. Nekoč mi je švignila velika vrv glavnega jadra kakor bič preko glave. Jadro je zaplapolalo in ladja se je nevarno nagnila na stran. Posadki se je izvil krik groze. Kapitan in krmar sta besno preklinjala. Šele sedaj ko sem se zavedala nevar-

obema jadroma in še s strojem zraven delali dva vozla na uro. Smer in cilj nas nista niti brigala. Želeli smo le, da ostnemo na odprtem morju, kjer ni skalnatih čeri, niti majhnih otokov. Moja tesna kabina ni bila najpripravnejši prostor za bolnika. V njej je bilo na milijone moljev, ki so ostali od vreč, katere so šele pred kratkim odnesli iz tega prostora. Koprini črvi so še vedno viseli pod stropom in debeli ščurki so se sprehajali po ozkih špranjah v podu.

D A L J E

DEBELA KNJIGA O SEDMICI

Ameriški matematik Martinori je nedavno izdal 400 strani obsegajočo knjigo, v kateri obravnava vso zgodovino številke sedem, kolikor je je zbrane v pravljicah,

pripovedkah, vražah itd. od Kaldejcev do najnovejšega časa. Knjiga predstavlja zelo tehten prispevek k obči človeški zgodovini.

HENRY de MONTHERLANT

Letos je dobil veliko književno nagrado Francoske akademije za svoje celokupno literarno delo. Rodil se je l. 1896., to se pravi, da je moral iz srednješolskih klopi naravnost v evropski pokol.

Dotlej so mu učitelji kazali v duhovni omiki pravo človeško plemenitost in v duhovnih vrednotah edino bogastvo, ki ga nobena stvar ne pokvari niti ne pokonča. Ljudje, ki so razpolagali z umskim in nrvstvenim ugledom, so varali svoje mlajše kakor so se varali tudi sami sebe, priznavajoč dobroto in napredek človeštva, trdeč, da po znanosti dobimo svobodo. Prebujenje iz tega sna je bilo strašno za mladino, poklicano, da odbije napad v tej noči duha, v vojni. Sedaj ni bilo časa za modrovanje ali za uživanje lepih verzov. Zmagati je bilo treba.

Ta nenadni prehod v kruto življenje — ali je to kaj čudno? — je pustilo v prizadetih posebno rezkost in silovitost, ki se razodeva v njegovih knjigah. Prva nosi naslov »La Relève du matin« (Jutrna izmena straž). Delo še ni popolno, vendar obeta lep dar in temperament. »Songe« (Sen) in »Chant funèbre« (Pogrebna pesem) — ta spis se je kasneje ponatisnil v »Mors et Vita« — spadata v isti vir navdihnjenja in sta prepojena s čisto novimi vtiski, nanižanimi med vojsko. Lirizem se je pri njem močno razmahnil, misel pa se hoče usmeriti

proti paganiziranemu katoličanstvu, po katerem se Montherlant nekako žlahtá z najboljšimi renesančnimi duhovi. Po njegovih straneh srečuješ junaštvo, poltenost, cinizem. Srečuješ pa tudi — in to je prav pomembno — smisel za višji red, za hierarhijo vrednot, za osebno disciplino, ki trdno vztraja, tudi če je avtor uporen ali ironičen.

Sport je izzval Montherlantu dve posrečeni knjigi: »Le paradis à l'ombre des épées« »Raj v senci mečev« in »Les onze devant la porte dorée« (Enajst mož pred zlatimi vrati). Povelicevanje rokoborca, poedinca, ki ovladuje samega sebe in svoje telo. To ga je navedlo, da je napisal »Bestiaires«, ki spada skoro še v sport, saj gre za borbo z biki. Nadaljevanje se zove »Jeunesse d'Alban de Bricoule« (Montherlantov alter ego, dvojnik) in nas uvaja v mistično Španijo. Unamuno, vsekakor izvrsten poznavalec te dežele, je izjavil, da je pisec »gladiatorjev« bolje videl in razumel Kastiljo kakor pa Barrès.

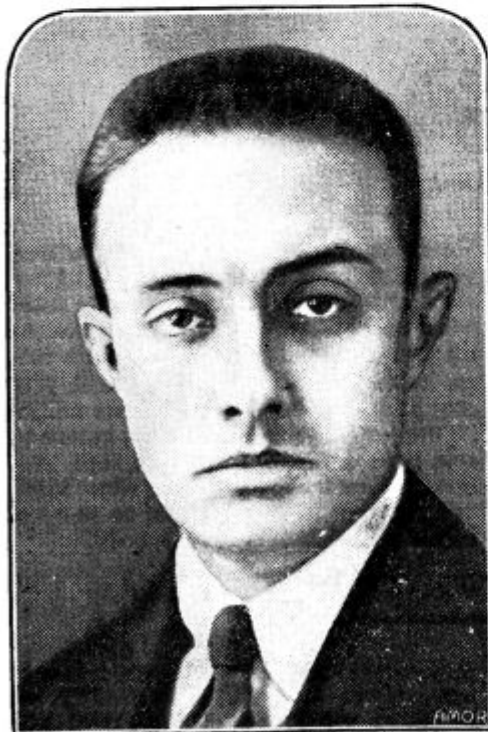
Maurice Barrès — poroča Léon Savary po Andréju Rousseauxu — je skušal priti od človeškega k večnemu ter izločiti iz prirode spiritualizem vesoljstva. Montherlant pa se po stezah panteizma mirno vrača v paganstvo. Oba pota pa se križata, na primer na španskem, oziroma splošneje povsod, kjer je kult človeka in narave ovit v misticizem. Taki deli sta »Aux fontaines du désir« (Ob vrelicu hrepenjenja) in »La petite infante de Castille«. Poslednji dve knjigi pa se imenujeta: »Encore un instant de bonheur« (Se trenutek sreče) in »Célibataires«, velik roman, ki že Ljubljancani pridno segajo po njem. »Večni mladenič«, je dejal o Montherlantu neki kritik. Ker pa je nedavno prekoračil za 35. leto, bomo rekli: več ni mladenič, a je pesnik in pisatelj večne mladosti.

A. D.

FANTOVSKI SEMENJ

V Puškinovem »Onjeginu« se omenja semenj nevest (jarmarka nevest). A da bi kje žene na ogled pošiljali, je manj znano. Vendar je stvar taka v mestecu Mournu (Morbihan, v keltsčini »Morjiče«, Bretauja), kjer je občinski svet sklenil oživit staro šego, opuščeno v preteklem stoletju: semenj za žene. Domači mladeniči, ki se želijo poročiti, odidejo prvo nedeljo v mesecu rženem cvetu po veliki maši na trg pred cerkvijo in v praznjem oblačilu čakajo mladenk, ki jih je prijela moževina. Dekleta povabijo fante na obed in ukazujejo tisti dan. Po jedi gredo na izprehod v gozd, nato pa se prične ples. Kronika poroča, da je svoje dni dosti srečnih zvez nastalo na tem izvirnem semnju. (K)

HENRY, DE MONTHERLANT

Č L O V E K I N D O M

KAM GRE DENAR

Kolikokrat se že sredi meseca marsikatera gospodinja prime za glavo, ko opazi, da je denarnica skoro prazna, pa ne ve več, za kaj vse je izdala denar, ki bi bil moral zadostovati za ves mesec. To se lahko zgodi tudi tisti go-

spodinji, ki redno in vestno zapisuje sproti vsak izdatek, ne more se pa to zgoditi oni, ki si takoj v začetku meseca, ko dobi denar, sestavi proračun za ves mesec in se po proračunu tudi ravna.

Toliko imam kako bom to razdelila, da mi ne zmanjka drobiža do konca meseca in še kak dan povrhu. Saj dan današnji nihče ne more z gotovostjo računati, da dobi že prvi dan v mesecu zopet denar. Še so dandanes gospodinje, ki se nikakor ne morejo in nočejo privaditi temu, da bi zapisovale sproti vse, kar izdajo. Žive v tem pogledu tako tja v en dan, češ, saj je vseeno, če zapisujem ali ne, saj itak vem da nikakor ne morem izhajati s tem, kar imam na razpolago.

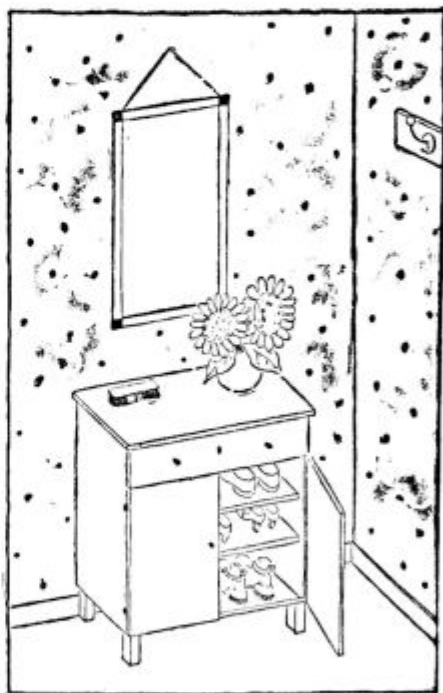
Še važnejše in nujnejše kakor zapisovanje izdatkov je mesečni proračun, ki bi si ga morala vsaka gospodinja v začetku vsakega meseca napraviti. Denar za stanovanje, špecerijo, mesarja, peka, razsvetljavo, davke in postrežbo, vsote, ki morajo biti vsak mesec odrajtane, mora vsak mesec takoj oddeliti. Z ostanikom pa potem zopet razumno gospodinjiti, zračuniti, koliko sme od tega vsak dan porabiti. Vsak dan ali vsaj vsak teden naj pregleda izdatke in prešteje gotovino, se sama s seboj posvetuje, kaj je nujnejšega, kaj je treba ta mesec nabaviti izven običajnih stvari in v tej zavesti nadalje gospodinjiti tako, da ji ostane potreben znesek za to ali ono izredno nabavo. Samo zapisovanje, pa naj si bo isto še tako vestno in natančno, nam ne pomaga mnogo, če tega ne delamo z gospodarskim razsodkom, nego zapisujemo le tako in zato, da je pač zapisano. Malokatera gospodinja bi znala točno povedati, koliko potrebuje tega ali onega živila redno vsak mesec, koliko izda približno za to ali ono stvar. S točnim zapisovanjem vsak dan in z vestnim obračunavanjem vsak mesec pa si v kratkem času pridobi potrebno rutino.

Razumna razdelitev denarja, ki je določen za gospodinjstvo, spada pač med naltžje dolžnosti vsake gospodinje, posebno dandanes, ko se moramo utesniti na celi črti v vsem. Dandanes, ko ne moremo nikoli z gotovostjo računati s tem, da dobimo že res prvega običajni znesek, nikoli tudi ne vemo, kakšni nepričakovani odteg-

ljaji nam bodo zopet in zopet za to ali ono reč odščipljeni od običajne plače, je za vsakogar, ki je navezan na svoj zaslužek, težko, dvakrat težko gospodinjiti s kopico otrok. Ker pa je družinska sreča v največji meri odvisna od pametnega gospodarstva z danimi sredstvi je nujno potrebno, da se vsaka gospodinja tega zaveda in da odpor proti gospodinjškemu knjigovodstvu v sebi premaga. Kajti številke so tista skrivnostna sila, ki urejuje vse.

OMARICA ZA ČEVLJE

Kam shraniti obutev, to je v marsikaterem gospodinjstvu nerešeno vprašanje, tudi v takem, kjer ima vsak predmet svoj določen prostor. Čevlji so tako rekoč, čim so sezuti, brezdomovinci, brez stalnega

bivališča. Včasih leže pod posteljo, včasih pod omaro, včasih smejo biti, dokler so še bolj novi, tudi v omari za obleko ali vsaj v nočni omarici. Marsikdaj se znajdejo v predsobi, v kuhinji ali celo v kotu med metlami. Povsod so na poti, če niso slučajno na nogah. In vendar bi prav obulavo moralo imeti popolnoma svoj suh, zračen in priročen prostor, najboljše majhno omarico.

Ta omarica naj bi bila približno 40 cm globoka, razdeljena v več etaž z mrežastimi lesenimi policami, približno 15 cm

druga nad drugo. Narediti je tako enoto, da se obutev tudi od spodaj toži, tudi v podplatih suši. Delo je tudi, da imajo stranske stene in dno enake rešetko-skozi katero uhaja zrak. Zanj je za obutev zelo važno, da je suha in da se zrači. Če je zaprta v nezračnem prostoru, začne plesneti. Takšna omarica se lahko postavi v še tako majhno predjelo, kjer je tudi

najbolj petročna. Saj navadno družinski člani v predsohi odlagajo in menjavajo obutev. Poleg polje v spodnjem delu omarice pa je zgoraj lahko predal za rokavice in ročne torbice.

Predsohi pa je poleg tega omarica v prijetno notranjo, ki ličnost vsake predsohe poveča. M

TEHNIČNI OBZORNIK

ALI JE PARA V STANU GONITI LETALA?

Ni dolgo tega, kar je svetovno časopisje prineslo senzacionalno vest, da je nemški inženjer Hüttner po dolgotrajnem delu iznašel parno turbino, ki naj bi bila v stanu goniti letala. Publika je temu poročilu večinoma verjela — saj so se pa tudi pri današnjem naglem razvoju tehnike mnoge »bajke« Jules Vernejevega kova hitreje uresničile, nego bi pričakovali — toda strokovnjaki so sprejeli vest dokaj skeptično. Ker je problem zanimiv in bi njegova rešitev imela za posledico varnejše in udobnejše potovanje po zraku, ga hočemo na kratko orisati.

Dosedanje parne turbine, ki so sicer po obsegu mnogo manjše od enako močnih parnih strojev, se sestojijo razen iz dveh glavnih delov: parnega kotla in kolesa-turbine (le-ta ima ob obodu več tisoč lopatic, v katere brizga tok raztezujoče se pare) še iz zgostočevalca pare, ene ali dveh sesaljk, zaklopke in cevnih vodov. Vsi ti obsežni in težki deli onemogočavajo uporabo parne turbine v zrakoplovstvu, ki jo edina dobra stran, njena velika gibljivost namreč (saj doseže normalno dvajset tisoč obratov na minuto!) nikakor ne more odtehtati.

Nova turbina vseh imenovanih delov nima; celo kotel in turbina tvorita tu neolčljivo enoto. Poleg turbine — na isti osi — je nameščen mal vrtljiv kotel, ki nosi vrsto bakrenih cevi, ukrivljenih v obliki črke U ter zvezanih z vodnim rezervoarjem. S kroženjem kotla kroži po teh ceveh voda, ki jo posebni ob strani nameščeni gorilniki spreminjajo v paro. Leta prehaja nato skozi dve ozki odprtini ter udarja z veliko silo na lopatice gonilnega kolesa, ki ga spravijo v nagel tek. Para se nato ob straneh turbine zgosti in odteka v rezervoar, iz katerega so ga prej vsesale cevke v krožčem kotlu. Pri tem se vrtil kotel štirikrat počasneje od gonilnega kolesa, in sicer v nasprotni smeri. Sredobežna sila, ki nastane pri kroženju kotla, daje pari potreben parni tlak.

Delovanje turbine je pokazal njen iznajditelj na dveh modelih, ki sta se prav dobro obnesla. Pri prvem, manjšem modelu je napravil kotel 4500 obratov v minuti ter je dosegla para v njem pritisk 5 atmo-

sfer; pri drugem, večjem modelu, ki je tehtal samo 150 kg, pa je bil dosežen efekt 30 konjskih sil. Za ti prvi poskusi so pokazali, da ima nova parna turbina sijajno bodočnost.

Če si sedaj ogledamo še možnost uporabe opisane dvojnokrožne turbine v zrakoplovstvu, lahko iz dosedanjih poskusov povzamemo: Le pri orjaških aeroplanih z motorji (z efektom) nad 2000 konjskih sil bo morda še kdaj uporabljiva nova parna turbina, pa še tam bi znašala njena teža okoli 3000 kilogramov. Zato si obeta avtor iznajdbe večje koristi le v ladjeplovbi, o koristi v zrakoplovstvu pa previdno molči. tma.

RED NAS OBVARUJE POŽARA

Že dokaj let nas opozarjajo zavarovalniški strokovnjaki na pomen reda v stanovanjskih pritlikinah. Ameriške zavarovalnice so v tem pogledu dosegle največje uspehe. Njihov postopek je obstojal v vzgoji prebivalstva, opozarjajoč na nevarnost, ki preli nepreglednim in z raznimi predmeti križem napoljenim ropotarnicam.

Najčešče izbruhne ogenj na polstržju in v kletih. Le redkoma stopamo v te prostore, ki so zlasti v starih hišah temni in nerazsvetljeni, tako da si moramo še celo podneti svetilo s svečo ali petrolejko

Slika 1
Nered . . .

Dasi je prenašanje odprte luči po kleteh in podstrežjih prepovedano, je vendar — zaradi pomanjkanja nadzorstva — ta neredba precej iluzorna. Edino sredstvo, ki

Slika 2
... in njega posledice!

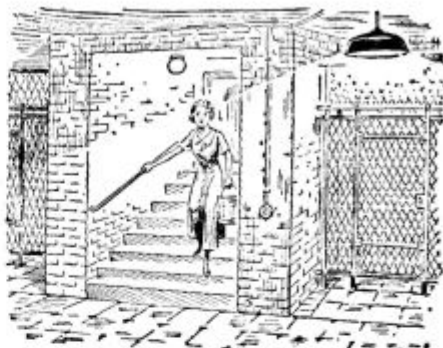
more preprečiti izbruh ognja med gostini plaetmi prahu, v navlakah starega papirja in v izsušenih lesnih delih, je varna električna razsvetljava. Le-ta je namreč v vsakem oziru zadostno nadomestilo za svečo in petrolejko.

Slika 3
Dobra luč je red, čistoča in varnost

Vendar bo treba še dokaj intenzivnega dela, preden bo v natrpanih podstrežnih kamnicah nastal red in to kljub vsem izkušnjam strešnih požarov. Kajti marsikdo spozna šele po požaru, da je hranil kopice ropetije brez vrednosti le zato, da mu je ogenj uničil druge vredne in potrebne predmete.

Kar pa nam ne morejo povedati besede, nam bodo pojasnile primere, ki jih prinaršamo kot ilustracijo. (tma)

Slika 4
Električna luč preprečuje požar v kleteh

DRUGO PRESELJEVANJE NARODOV

Napovedovanje vremena za daljšo dobo naprej se opira na jakost sončnega žarenja, ki je v prvi vrsti odvisna od periodičnega ponavljanja sončnih peg. Po predvideni jakosti teh peg se lahko približno ocenijo vreme za cela desetletja vnaprej. Ameriški raziskovalec klime Clough je izračunal, da moramo sredi našega stoletja, to je nekako med 1950 in 1955 računati z vrsto vlažnih mrzlih let. H koncu stoletja se pa v zameno obeta izredno vroča in suha doba, ki bo mnoge današnje stepe pretvorila v puščave. Posledica bo seveda veliko preseljevanje narodov iz Mongolije in južne Rusije proti zapadni Evropi.

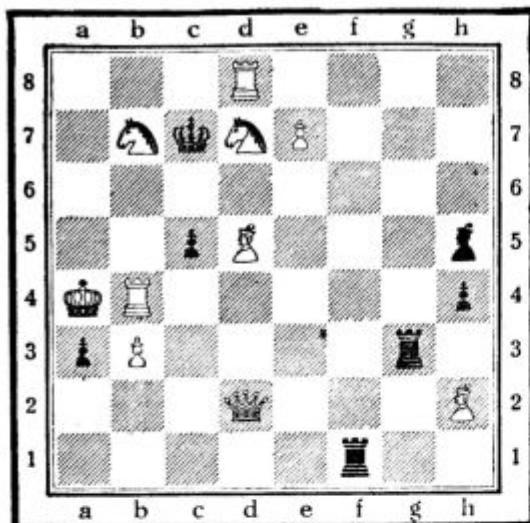
E. Urban:

CEVLJAR

PROBLEM 96

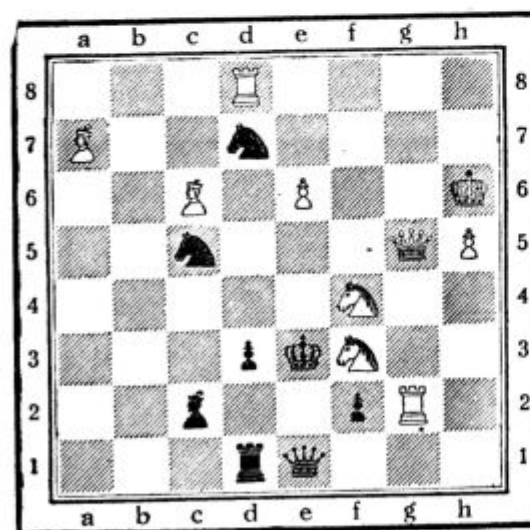
Dr. A. Kraemer

Mat v dveh potezah

PROBLEM 97

E. Salardini 1933

Mat v dveh potezah

Rešitev problema 94

1. Kg6—f7!, Kg4—f5 (a). 2. h2—h3, Kf5 : f4. 3. d2—d3, 1... Kg4 : f4 (b).
2. f2—f3, Kf4—f5. 3. Te3—e6. 1... Kg4—h5 (c). 2. Te3—g3, Kh5 : h4. 3. f2—f3.
(2... Kh5—h6. 3. Tg3—g5). 1... Kg4—h4 (d). 2. h2—h3, Kh4—h5. 3. Te3—e6.

Rešitev problema 95

1. a5—a6, Tc6—c7, 2. a6—a7, Tc7—e7!
3. e4—e5+, f6 : e5+, 4. Kd4—e4, h4—h3,
5. Ta8—h8, Te7 : a7, 6. Th8—h6+ in beli
dobi.

ZA MISLEČE GLAVE

181

Problem s kartami

Tri karte ležijo na mizi druga poleg druge. Kako vzameš srednjo med njimi ven, ne da bi se je dotaknil?

182

Staroegiptska računska umetnost

V tako zvanem Rhindovem papirusu, ki ga hranijo v Britskem muzeju, nam je ohranjena naslednja računska naloga: Pastir pride s 70 volmi. Vprašajo ga, koliko glav šteje vsa čreda, in odgovori, da ima tu samo dve tretjini tretjine črede. Koliko živali je tedaj v čredi?

183

Kazalca ure

Kolikokrat se postavita kazalca ure v dvanajstih urah pravokotno drug na drugega?

Rešitev k št. 179

(Staroindska uganka)

Duhovnik je nabral 120 cvetic.

Rešitev k št. 180

(Napis)

Normalno

ČITAJ IN POMNI

Letos je natančno 400 let, odkar je prvi belokožec stopil na kanadska tla. Ta mož je bil francoski raziskovalec Jacques Cartier, ki je raziskal izliv reke sv. Lovrenca v morje.

Na svetu je 225 oceanografskih zavodov, ki imajo nalogo proučevati morja in vode ter njih prebivalce. Nasprotno pa eksi. stirajo samo trije zavodi, ki raziskujejo atepe in puščave, čeprav je slednjih za četrtno površine na naši zemlji ter imajo zelo zanimivo fauno.

Na svetu porabimo vsako leto kakšnih 40.000 ton popra.

Lesu porabijo ljudje vsako leto za polovico več, kakor ga v istem času zraste.

